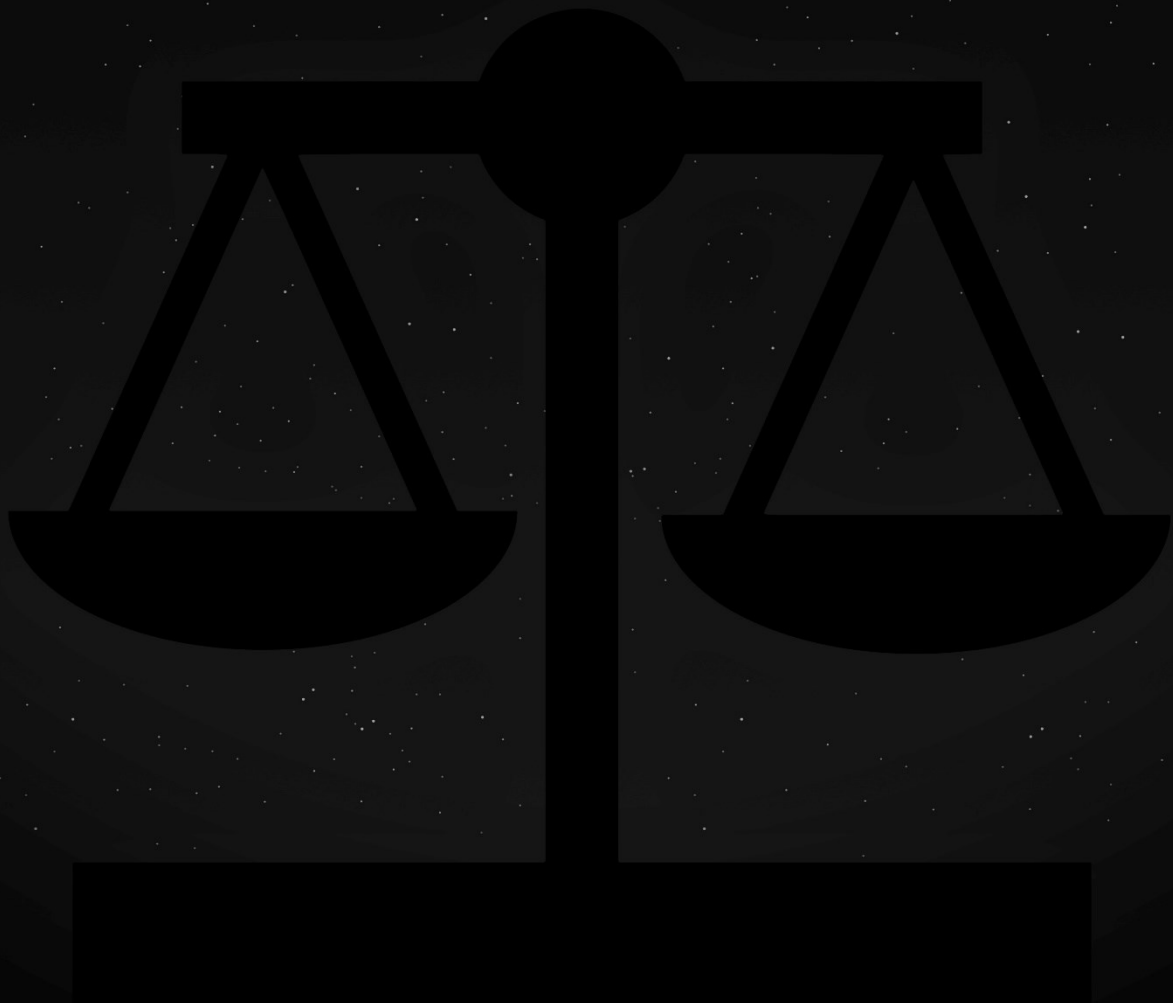

Bastiat Zákon

Zákon

Claude Frédéric Bastiat

Liberální
institut¹⁹⁸⁹

Claude Frédéric Bastiat

Zákon

Překlad: Karolína Koukolová, Luděk Liška

Jazyková korektura: Luděk Liška, Radek Cieslar

Odpovědný redaktor: Patrik Plavec

Grafická úprava a sazba: Radek Cieslar

Na vydání knihy spolupracovali: Jakub Skala, Dominik Stroukal

Vydal Liberální institut

Liberální institut, z. ú.

Jungmannova 15, 110 00 Praha 1

E-mail: info@libinst.cz

Web: www.libinst.cz

Všechna práva jsou vyhrazena.

Liberální institut,

Praha 2022

Zákon

Překroucený zákon. Zákon — a s ním kolektivní síly národa — Zákon, pravím, nejenže odkloněný od svého účelu, ale zavedený k tomu, aby sledoval účel zcela opačný! Zákon se stal nástrojem veškeré hamižnosti místo toho, aby jí zamezoval. Zákon sám se dopouští té nespravedlnosti, již si předsevzal trestat! Mají-li se věci vskutku tak, nesporná vážnost situace mě nutně opravňuje k tomu, abych na ni upozornil své spoluobčany.

Od Boha se nám dostalo daru, Života, jenž v sobě zahrnuje všechny dary ostatní — život tělesný, intelektuální i mravní.

Avšak život sám o sobě se neudrží. Ten, který nám jej daroval, nám svěříl do péče jeho uchování, rozvíjení, zdokonalování.

K tomu nás opatřil souborem úžasných Schopností; vložil nás do prostředí rozličných činitelů. Za užívání našich schopností vůči k těmto činitelům dochází k fenoménu *Přizpůsobení, Přivlastnění*,¹ jehož prostřednictvím se běh života udá po kruhu, který mu byl vymezen.

Bytí, Schopnosti, Přivlastnění — jinými slovy Osoba, Svoboda, Vlastnictví — to je člověk.

Necháme-li stranou veškerý ideologický jemnocit, můžeme o těchto třech skutečnostech konstatovat, že veškerý lidský právní řád předchází a jsou mu nadřazeny.

Osoba, Svoboda a Vlastnictví neexistují proto, že lidé vyhlásili Zákony. Ba právě naopak, lidé přišli se zákony proto, že Osoba, Svoboda a Vlastnictví už dříve existovaly.

Co je to tedy Zákon? Jak už jsem jinde napsal, jedná se o kolektivní uspořádání Práva jednotlivce na zákonnou ochranu.²

¹ Assimilace, Apropriace. (Pozn. překl.)

² Autor naráží na poslední stránky svého pamfletu *Spoliation et loi* (Okrádání a zákon). (Pozn. fr. nakl.)

Každému z nás se bezpochyby dostalo přirozeně a od Boha práva svou Osobu, Svobodu a Vlastnictví bránit, poněvadž jsou to tři prvky, jež Život utváří a zachovávají, prvky vzájemně se doplňující, přičemž jednomu každému z nich bez toho dalšího nemůžeme porozumět. Čím jiným jsou totiž naše Schopnosti než prodloužením naší Osoby, čím jiným je Vlastnictví než prodloužením našich Schopností?

Má-li každý člověk právo svou Osobu, Svobodu, Vlastnictví bránit, a to i silou, pak více lidí má Právo se spolčit, dohodnout a zřídit společnou Sílu, jež by tuto obranu regulérně zajišťovala.

Princip, *raison d'être* a legitimita Práva kolektivního tedy spočívá v Právu jednotlivce; cíl a účel Síly společné se pak logicky nemůže lišit od jednotlivých sil, které zastupuje.

Podobně jako nemůže jednatel Silou protiprávně ohrozit Osobu, Svobodu a Majetek jiného člověka, nemůže být Síla společná ze stejného důvodu protiprávně užita k tomu, aby zničila Osobu, Svobodu a Majetek určitých lidí nebo společenských vrstev.

Takové zneužití Síly by totiž v prvním i druhém případě protiřečilo našim úvodním premisám. Kdo by si troufal tvrdit, že Síly se nám dostalo nikoli k obraně našich Práv, ale k tomu, abychom pošlapali stejná Práva našich bratří? A platí-li to o izolovaně působící síle každého jednotlivce, jak by to nemohlo platit u síly kolektivní, která je vlastně organizovaným spojením jednotlivých izolovaných sil?

Jedna věc je tedy jistá: Zákon je uspořádáním Přirozeného práva na zákonnou ochranu; síly jednotlivců nahrazuje silou kolektivní proto, aby působil v onom rámci, kde mohou působit ony, aby vykonával to, co mají právo vykonávat, aby garantoval zachování Osoby, Svobody a Vlastnictví, udržoval každého v okruhu jeho Práv a mezi všemi nechal zavládnout SPRAVEDLNOST.

Mám za to, že pokud by existoval národ spočívající na takovém základě, řád by tam převládal jak v činech, tak i v myšlenkách. Myslím, že vláda takového národa by byla tou nejjednodušší, nejekonomičtější, nejméně tíživou a pociťovanou, měla by nejméně pravomocí, byla by tou nejspravedlivější, a v důsledku tou nejstabilnější vládou, jakou si dokážeme představit, ať by nabrala jakékoli politické formy.

V takovém společenském řádu by totiž každý dobře věděl, že zodpovědnost za své Bytí stejně jako jeho plné rozvinutí padá na jeho hlavu. Za předpokladu, že by osoba byla respektována, práce svobodná a její plody zabezpečeny proti jakémukoli nespravedlivému zásahu, nikdo by si se Státem nemusel nic vysvětlovat. V dobách tučných bychom mu za svůj úspěch, pravda, děkovat nemuseli; ovšem v dobách hubených bychom mu nevyčítali rány osudu, stejně jako mu venkované nepřičítají kroupy nebo mrazíky. Pociťovali bychom jej pouze prostřednictvím nedocenitelného blaha JISTOTY.

Dále můžeme konstatovat, že díky nezasahování Státu do osobních záležitostí by se Potřeby a Uspokojení rozvíjely podle přirozeného řádu. Nebyli bychom svědky toho, jak chudé rodiny dřív než chleba vyhledávají literární vzdělání. Nebyli bychom svědky toho, jak se města zalidňují na vrub vesnice, anebo vesnice na vrub města. Nebyli bychom svědky oněch velkých realokací kapitálu, práce a obyvatel způsobených legislativními opatřeními, realokací, v jejichž důsledku se samotné existenční zdroje stanou tak nejistými a nestálými, že potažmo ve velké míře zvyšují zodpovědnost vlády.

Zákon se bohužel zdaleka nedrží své role. Dokonce z ní vystupuje nejen v nepodstatných a sporných záležitostech. A co hůře: působí v rozporu se svým účelem; pošlapal svůj vlastní cíl; byl použit ke zrušení Spravedlnosti, již měl dát zavládnout, k setření hranic mezi Právy, na jejichž dodržování měl dohlížet; kolektivní sílu vložil do služeb těch, kteří mají v úmyslu Osobu, Svobodu a Vlastnictví druhého bez rizika a bez skrupulí zneužívat; z Okrádání učinil Právo, aby jej ochránil, a z práva na zákonnou ochranu zločin, aby ji potrestal.

Jak se tohoto překroucení Zákona dosáhlo? Jaké z toho plynou důsledky?

Zákon byl překroucen vlivem dvou docela odlišných příčin: kvůli hloupému sobectví a plané filantropii.

Proberme tu prvou z nich.

Všichni lidé sdílejí snahu život zachovat a rozvíjet, a pokud by každý mohl svobodně užívat svých schopností a jejich plodů, sociální pokrok by neustával, byl by nevyhnutelný a neměl by překážek.

Stejně tak ale sdílejí i jiný sklon. Totiž pokud mohou, žijí a rozvíjejí se na úkor ostatních. Nejde o žádné náhodné obvinění pocházející z nějaké škarohlídné a pesimistické mysli. Dějiny jsou tomu svědkem, anály naplňují válčení bez konce, přesuny celých národů, náboženský útlak, všudypřítomné otroctví, hospodářské podvody a monopoly.

Tento zhoubný sklon vychází ze samotného ustrojení člověka, z onoho primitivního, všeobecného, nepřekonatelného pocitu, jenž ho žene k blahobytu a pro nějž utíká před bolestí.

Člověk může existovat a života užívat jen díky neustálému přizpůsobování [asimilaci] a přivlastňování [apropriaci], tedy neustálým uplatňováním svých schopností na věci okolo, čili prostřednictvím práce. Odtud Vlastnictví.

Může ovšem existovat a života užívat takovým způsobem, že si přizpůsobí a přivlastní to, co vzejde ze schopností jeho bližního. Odtud Okrádání.

Vezmeme-li do úvahy, že práce znamená námahu a člověk má přirozený sklon námaze unikat, pak z historické zkušenosti vyplývá, že jakmile se okrádání stane méně obtížným než práce, převáží; převáží, aniž by tomu v takovém případě mohly náboženství, nebo morálka zabránit.

Kdy tedy okrádání ustane? V tu chvíli, kdy se stane obtížnějším, nebezpečnějším než práce.

Zákon by samo sebou měl mít za cíl postavit před tento zhoubný sklon účinnou překážku kolektivní síly; měl by stát na straně vlastnictví a proti Okrádání.

Ovšem původcem Zákona je určitý člověk nebo jistá společenská vrstva. Vzhledem k tomu, že bez schválení, bez podpory převažující síly by se Zákon nikdy neobešel, nutně tuto sílu nakonec vloží do rukou těch, co zákony vytváří.

Tento nevyhnutelný jev ve spojení se zhoubným sklonem, který přiřkli lidskému srdci, vysvětluje bezmála všeobecné překroucení Zákona. Lze pak pochopit, jak se stává nástrojem, tím nejnezdolnějším nástrojem bezpráví místo toho, aby mu zamezoval. Lze pak pochopit, že z moci zákonodárce a k jeho prospěchu Zákon v různém rozsahu u druhých omezuje Osobu otroctvím, Svobodu útiskem a Vlastnictvím okrádáním.

K lidské přirozenosti patří reagovat na nespravedlnost, jíž je člověk obětí. Řídí-li okrádání Zákon ve prospěch těch vrstev, které jej ustanovují, všechny okrádané vrstvy se pokouší, ať už cestami mírovými, či cestami revoluce, do výroby zákonů zapojit. Tyto vrstvy si podle stupně dosaženého poznání mohou během svého boje za politická práva předsevzat dva docela rozdílné cíle: buďto budou chtít s okrádáním pod záštitou zákona skoncovat, anebo mají v úmyslu se ho účastnit.

Ovšem běda, třikrát běda národům, kde ona poslední myšlenka opakuje masy v momentě, kdy se pro změnu chopí zákonodárné moci ony!

Až do té chvíle okrádala pod záštitou zákona hrstka lidí velký počet dalších, jak můžeme pozorovat u národů, kde je právo vydávat zákony soustředěno jen v ruce několika málo jedinců. Poté, co se stalo všeobecným, snaží se dosáhnout rovnováhy nastolením všeobecného okrádání. Místo toho, aby se sociální nespravedlnost vymýtila, rozšiřuje se. Jakmile vyděděné vrstvy nabyly znovu politických práv, první myšlenka, která je opanovala, nebyla se z okrádání vyvázat (to by u nich předpokládalo poznání, kterého nemohly dosáhnout), nýbrž vybudovat ke své vlastní újmě represivní systém namířený proti ostatním vrstvám, — jako by před tím, než zavládne spravedlnost, bylo nutné, aby na všechny dopadl krutý trest, na jedny pro jejich nespravedlivost, na druhé pro jejich nevědomost.

Společnost tedy nemůže stihnout větší změna a větší neštěstí než toto: přeměna Zákona na nástroj okrádání.

Jaké má takový převrat důsledky? Popsání všech by zaplnilo mnoho svazků. Spokojme se s načrtnutím těch nejmarkantnějších.

Tím prvním je, že z povědomí vymizí ponětí o tom, co je spravedlivé a co nespravedlivé.

Žádná společnost nemůže existovat, pokud ji do určité míry neopakuje úcta k Zákonům; nejjistěji se této úcty dosáhne, když zákony samy budou úcty hodny. Stojí-li Zákon a Morálka v protikladu, občan čelí krutému dilematu: buďto ztratí ponětí o Morálce, nebo přestane ctít Zákony, jedno i druhé znamená velké zlo a není jednoduché mezi těmito možnostmi volit.

Zákon dává vládnout Spravedlnosti s takovou přirozeností, že v představách masy představují jedině. Všichni máme silný sklon považovat

legální za legitimní, a to do té míry, že mnozí chybně odvozují veškerou spravedlnost ze Zákona. Pak stačí, že Okrádání nařídí a posvěť Zákona, a to se v myslích mnoha stane spravedlivým a posvátným. Otroctví, restrikce obchodu a monopol nachází své obhájce nejen mezi těmi, kteří z nich profitují, ale nadto i mezi těmi, které sužují. Pokusíte-li se o morálnosti těchto institucí vznést nějaké pochyby, uslyšíte: „Jste nebezpečný novátor, utopista, teoretik, pohrdáte zákony; otřásáte základy, na nichž spočívá společnost.“ Přednášíte morálku nebo politickou ekonomii? Jistě se najde nějaká oficiální organizace, která bude vládě směřovat následující přání:

„Napříště ať se věda vyučuje *nejen* pouze z pohledu Volného obchodu (Svobody, Vlastnictví a Spravedlnosti), jak tomu bylo doposud, ale také a zejména z pohledu skutečností a legislativy (odporujících Svobodě, Vlastnictví a Spravedlnosti), jež francouzskému hospodářství vládnou.

Nechť se vyučující na katedrách veřejných vysokých škol placených ze Státní pokladny důsledně vystríhají sebemenšího zpochybňování vážnosti *platných zákonů* atd.“³

Existuje-li tudíž zákon, který schvaluje otroctví nebo monopol, nemělo by se o něm ani mluvit; jak o něm totiž hovořit, aniž by se neotřáslo vážností, kterou vzbuzuje? A k tomu by se etice a politické ekonomii muselo vyučovat z pohledu onoho zákona, to znamená vycházet při tom z předpokladu, že je spravedlivý jen proto, že je to Zákona.

Z tohoto politováníhodného překroucení Zákona dále plyne, že se politickým vášním a bojům a politice vůbec přikládá neúměrná váha.

Toto tvrzení bych mohl doložit tisíci způsoby. Omezím se na to, že jej přiblížím na příkladu, který nedávno zaměstnal všechny: všeobecné hlasovací právo.

At' už o tom stoupcem Rousseauova Učení – mají se za *velmi pokročilé*, kdežto já je vidím jako *zpožděné* o dvacet století – soudí cokoli, *všeobecné* (v tom nejvlastnějším smyslu slova) volební právo není jedním z oněch posvátných dogmat, jejichž ohledávání a pochybování o nich se považují za zločin.

³ Ze zasedání Rady pro výrobu, zemědělství a obchod (Conseil général des manufactures, de l'agriculture et du commerce) dne 6. května 1850. (Pozn. fr. nakl.)

Proti všeobecnému hlasovacímu právu můžeme vznést vážné námitky.

Už samotné slovo *všeobecné* skrývá hrubé sofizma. Francie má 36 milionů obyvatel. K tomu, aby bylo volební právo všeobecné, by se muselo přiznat 36 milionům voličů. V tom nejširším pojetí volebního systému je přiznáno pouze devíti milionům. Tři ze čtyř osob jsou z něj vyloučeny, a co hůř, jsou vyloučeny onou čtvrtou osobou. Na jakém principu se toto vyloučení zakládá? Na principu nezpůsobilosti. Všeobecné volební právo znamená: všeobecné volební právo způsobilých. Zbývá věcná otázka: kdo jsou oni způsobilí? Jsou věk, pohlaví a záznam v rejstříku trestů těmi jedinými znaky, na základě kterých lze rozpoznat nezpůsobilost?

Podíváme-li se na věc zblízka, velmi rychle zaznamenáme důvod, kvůli němuž volební právo spočívá na presumpci způsobilosti. Ten nejšířejí pojatý volební systém se v tomto ohledu od toho nejvíce omezeného liší pouze v posuzování znaků, na základě kterých se způsobilost uznává. Nejde tedy o rozdílný princip, ale o míru.

Důvod je ten, že volič nejedná za sebe, ale za všechny. Pokud by nám volební právo, jak tvrdí republikáni řeckého a římského přístříhu, připadlo spolu s životem, pak by bylo velice nespravedlivé, aby dospělí upírali volit ženám a dětem. Proč se jim tedy volení upírá? Pokládají se totiž za nesvéprávné. A proč je Nesvéprávnost důvodem k vyloučení? Protože na voliče nedopadá odpovědnost pouze za jeho hlas; protože každý hlas se týká celé komunity a ovlivňuje ji; protože komunita má samo sebou právo u úkonů, na nichž závisí její blahobyt a existence, vyžadovat určité záruky.

Vím, jaká se dá čekat odpověď. Vím, jakou by šlo vznést námitku. Zde však není na místě rozebírat dopodrobna takovou kontroverzi. Chci jen upozornit na to, že ona kontroverze (stejně jako většina politických otázek), jež otrásá, rozohňuje a znepokojuje celé národy, by docela ztratila na důležitosti, pokud by Zákon byl vždy tím, čím by měl být.

Pokud by se Zákon omezoval na respektování práv všech Osob, všech Svobod, veškerého Vlastnictví, pokud by představoval pouhé uspořádání Práva jednotlivce na zákonnou ochranu, překážku, brzdu veškerého útlaku i okrádání a trest za ně, dá se předpokládat, že bychom se mezi sebou, jakožto občané, hodně dohadovali o tom, zda má být volební právo více nebo méně všeobecné? Dá se předpokládat, že by se

zpochybnil ten největší veřejný statek – veřejný mír? Dá se předpokládat, že by vyloučené vrstvy nečekaly pokojně, až na ně přijde řada? Dá se předpokládat, že vrstvy disponující volebním právem by toto své privilegium velmi žárlivě střežily? Není jasné, že pro stejný a společný zájem by ti první jednali bez jakékoli újmy ve prospěch druhých?

Jakmile se však jednou zavede onen zhoubný princip, kdy Zákon může pod záminkou uspořádání, reglementace, celní ochrany nebo podpory *jedněm brát, aby druhým dával*, čerpat z bohatství všech vrstev k obohacení vrstvy jediné – jednou zemědělců, jednou továrníků, pak zase obchodníků, rejdařů, umělců nebo herců; ó, v takovém případě se jistě každá vrstva bude právem snažit Zákon také ovlivňovat; bude se zběsile dožadovat práva volit a být zvolen; raději společnost rozvrátí, než aby se jí toho práva nedostalo. I žebráci a tuláci se vám prokážou nepopiratelnými právy. Uslyšíte od nich: „Pokaždé když si kupujeme víno, tabák nebo sůl, platíme daň a část z ní podle zákona připadne jako odměna či subvence lidem bohatším než my. Jiní Zákona používají k tomu, aby zvedli cenu chleba, masa, železa a sukna. Ježto všichni využívají Zákon ve svůj prospěch, chceme jej využívat taky. Přejeme si uzákonění *Práva na podporu*, podílu chudých na okrádání. Pročež musíme být voliči i zákonodárci, abychom si pro svou vrstvu ve velkém zorganizovali Almužnu tak, jak jste si vy pro tu vaši ve velkém zorganizovali Ochranná cla. Jen nám nepovídejte, že to uděláte za nás, že nám podle návrhu pana Mimerela⁴ přihodíte sumičku 600 tisíc franků jak kost psovi, abyste nám zatnuli tipec. Máme i další požadavky a chceme jednat za sebe, stejně jako za sebe jednají i ostatní vrstvy!“

Co na takový argument odpovědět? Ano, pokud se přijme za princip, že Zákon může být od svého pravého účelu odkloněn, že může vlastnické právo narušovat, namísto aby jej garantoval, každá vrstva se na utváření Zákona bude chtít podílet, buď aby se tak okrádání bránila, anebo aby se na něm ve svůj prospěch podílela. Politika se provždy stane prejudiciální, zásadní a vše stravující otázkou; zkrátka a dobře, před branami Národního shromáždění bude mela. O nic menší mela bude i uvnitř. K tomu, aby se o tom jeden přesvědčil, není ani nutné

⁴ Francouzský průmyslník a politik August Pierre Rémi Mimerel (1786–1871) byl odpůrcem volného obchodu a průkopníkem odborového hnutí ve Francii – v roce 1842 založil protekcionistický Comité de l'industrie (Hospodářský výbor), jemuž se též přezdívalo Comité Mimerel. Bastiat s jeho pozicemi nejednou polemizuje. (Pozn. překl.)

nahlédnout, co se děje ve sněmovnách ve Francii a v Anglii; stačí vědět, jak se tam či onam k otázce přistupuje.

Musíme vskutku dokazovat, že toto hanebné pokroucení Zákona je věčnou příčinou nenávisti a nesvárů, jež může vést až k sociálnímu rozvratu? Jen se podívejte na Spojené státy. Na světě není jiné země, kde by Zákon více svou roli, kterou je každému garantovat jeho svobodu a vlastnictví, zastával. Na světě též není jiné země, kde by společenský řád podle všeho spočíval na pevnějších základech. Ovšem i Spojené státy čelí dvěma otázkám, pouze dvěma, jež už od samého prvopočátku uvedly politický řád několikrát do nebezpečí. O jaké dvě otázky se jedná? Běží o věc Otroctví a Cel, tedy přesně ty dvě věci, ve kterých Zákon zcela proti obecnému republikánskému duchu této republiky nabral ráz okrádání. Otroctví je narušení Práv osobních posvěcené Zákonem. Celní ochrana je narušení Práv vlastnických páchané Zákonem. Bezpochyby nelze přehlédnout, že vedle mnoha jiných sporů pouze tento dvojí *bič zákona*, smutný pozůstatek Starého světa, může vést a možná povede k rozpadu Unie.⁵ Ve společnosti si nelze představit zhoubnější účinek než tento: *Zákon jako prostředek bezpráví*. A jestliže má tato skutečnost ve Spojených státech, kde k ní dochází jen výjimečně, natolik hroživé důsledky, co teprve zapříčiní v Evropě, kde se stala Principem, Systémem?

Pan de Montalembert si přivlastnil myšlenku proslulého výroku pana Carliera a prohlásil: „Socialismu se musí vyhlásit válka.“ — Nezbyvá nám než věřit, že Socialismem označoval podle definice pana Charlese Dupina Okrádání.

Které Okrádání měl však na mysli? Existují totiž dva druhy. Máme tu *okrádání nezákonné a okrádání zákonné*.

Nemyslím si, že bychom okrádání nezákonné, to, které se nazývá krádež, či podvod a jež trestá, definuje a ošetřuje trestní zákoník, mohli vyznamenat jménem Socialismus. Nejde o ten typ, který systematicky podrývá základy společnosti. Mimoto ve válce proti tomuto druhu okrádání se nečekalo na signál pana de Montalemberta nebo pana Carliera. Vede se od počátku světa; Francie se proto zaopatřila, už dlouho

⁵ Tato vizionářská poznámka jen potvrzuje Bastiatův bystrozrak. Připomeňme, že esej napsal v roce 1850 a válka Severu proti Jihu vypukla o jedenáct let později. Třebaže otázkou zůstává, do jaké míry problematika otroctví k rozničení konfliktu přispěla. (Pozn. překl.)

před únorovou revolucí, už dlouho před vznikem Socialismu, celým aparátem soudů, policie, četníků, vězení, galejí a popravišť. To Zákon tuto válku vede a dle mého by mělo být žádoucí, aby si Zákon vůči Okrádání provždy zachoval tento postoj.

Tak tomu ale není. Někdy se Zákon postaví na stranu Okrádání. Někdy jej dokonce vykonává vlastníma rukama, aby toho, kdo z něj těží, ušetřil hanby, nebezpečí a skrupulí. Někdy se celý tento aparát soudů, policie, četníků a vězení poskytne k užívání okrádajícího a s okrádaným, který se brání, jedná jako se zločincem. Dochází zkrátka k zákonnému okrádání, o němž bezpochyby rozprávěl pan de Montalembert.

V národním právním řádu může být tento způsob okrádání jen výjimečnou poskvrnkou a v takovém případě se jeví nejpříhodněji co nejdříve ji bez krasořečnění a jeremiád odstranit, a to i přes povyk zainteresovaných. Jak lze tento způsob okrádání rozpoznat? Velmi jednoduše. Musí se prověřit, zda Zákon nebere jedněm, co jim náleží, aby dal jiným, co jim nenáleží. Musí se prověřit, zda Zákon nevykonává ku prospěchu jednoho občana na úkor druhých takový úkon, jež tento občan nemohl vykonat, aniž by se přitom nedopustil zločinu. Takový Zákon rychle zrušte; nejenže je sám o sobě bezprávním, nadto hojně plodí bezpráví další; přivolává totiž represálie, a nebudete-li se mít na pozoru, výjimečný jev se rozšíří, nabude na síle, stane se zásadou. Ti, již ze situace těží, se jistě nahlas ozvou; budou se ohánět *nabytými právy*. Budou tvrdit, že Stát musí své hospodářství chránit a podporovat; budou se dovolávat správnosti toho, že je Stát obohacuje, jako bohatí totiž víc utrácí a chudé dělnictvo hojně zaplavují mzdami. Střežte se těmto sofistům naslouchat, neboť *zákonné okrádání* se zesoustavňuje právě pro soustavnost takových argumentů.

A právě k tomu došlo. Iluzí dnešní doby je obohatit všechny vrstvy na úkor jedněch i druhých; pod záminkou *organizace* probíhá zevšeobecnění Okrádání. To zákonné lze ostatně vykonávat nekonečným množstvím způsobů: cla, celní ochrana, odměny, subvence, finanční povzbuzení, progresivní daň, bezplatné školství, Právo na práci, Právo na zisk, Právo na mzdu, Právo na pracovní nástroje, bezúročné půjčky atd., atd. A souhrn všech těchto návrhů, jejich společný jmenovatel, zákonné okrádání, se nazývá Socialismus.

Vzhledem k tomu, že takto vymezený socialismus utváří doktrínu, jakou jinou válku byste s ním chtěli vést než tu doktrinální? Považujete

toto učení za špatné, absurdní a hanebné? Vyvrát'te jej. Čím horší, absurdnější a hanebnější se jeví, tím to pro vás bude snazší. V první řadě pak, chcete-li být důslední, začněte tím, že z právního řádu vymýtíte vše, co do něj mohlo ze Socialismu vklouznout — už jen to je velký krajíc.

Panu de Montalembertovi se vyčítalo, že se chce proti Socialismu obrátit hrubou silou. Této výčitky musí být zproštěn, neboť výslovně pravil: „Válka proti Socialismu nesmí odporovat zákonu, cti a spravedlnosti.“

Jak to, že si však pan de Montalembert neuvědomuje, že vstupuje do začarovaného kruhu? Chcete proti Socialismu postavit Zákon? Vždyť právě Zákona se Socialismus dovolává. Neusiluje dosáhnout okrádání mimozákonného, ale okrádání zákonného. Vždyť Socialismus podobně jako monopolisté všeho druhu si hodlá ze samotného Zákona vytvořit nástroj; jakmile bude mít Zákon na své straně, jak byste jej proti němu chtěli obrátit? Jak na něj chcete udeřit prostřednictvím soudů, četnictva a vězení?

Co tedy učiníte? Chcete mu zamezit, aby zasahoval do vytváření Zákonů. Nechcete jej vpustit do Národního shromáždění. Troufám si prorokovat, že v tom neuspějete a shromáždění bude mezitím vydávat zákony v duchu zákonného Okrádání. Příliš hanebné, příliš absurdní.

Problém zákonného Okrádání se musí jednou provždy vyřešit a nabízí se pouze tři řešení.

- Menšina okrádá většinu.
- Všichni okrádají všechny.
- Nikdo neokrádá nikoho.

Musíme volit mezi částečným Okrádáním, Okrádáním všeobecným a žádným Okrádáním. Zákon může usilovat o pouze jediný z těchto výsledků.

Okrádání *částečné* — tento systém převládal, dokud bylo *částečné* volební právo, k němuž se uchyluje ve snaze vyhnout se šíření Socialismu.

Okrádání *všeobecné* — tento systém nás ohrožuje od té doby, co se volební právo stalo *všeobecným*, a masa pojala ideu zákony vydávat podle zásad předchozích zákonodárců.

Okrádání *žádné* — třebaže to bohužel nebude stačit, budu ze všech sil, do posledního dechu a z plných plic hlásat tento princip spravedlnosti, míru, řádu, stability, smíření a zdravého rozumu.

Ruku na srdce, můžeme snad od Zákona požadovat něco jiného? Může být Zákon, jenž k dosažení nezbytného trestního opatření používá Síly, rozumně použit k něčemu jinému než k zachování Práv všech? Pochybuji o tom, že by se Zákon, pokud jej z této domény odkloníme, nezvrátil, a v důsledku by se nezvrátila i Síla proti Právu. A vzhledem k tomu, že v tom spočívá ten nejzlobnější a nejméně logický rozvrat společnosti, co si lze představit, nezbyvá než bezvýhradně uznat, že skutečné, tolik hledané řešení sociální otázky se skrývá v těchto jednoduchých slovech: ZÁKON JE USPOŘÁDANÁ SPRAVEDLNOST.

Nuže, povšimněme si následujícího: uspořádání Spravedlnosti Zákonem, tedy Silou, vylučuje představu, že se prostřednictvím Zákona, či Síly, přikročí k uspořádání jakéhokoli projevu lidské činnosti: Práce, Dobročinnosti, Zemědělství, Obchodu, Průmyslu, Vzdělání, Umění nebo Náboženství; některé z těchto druhotných uspořádání by nevyhnutelně zničilo uspořádání základní. Jak si představit, kterak Síla zasahuje do Svobody občanů, aniž by při tom nepřinášela újmu Spravedlnosti, nejednala proti vlastnímu účelu?

Zde narážím na nejpopulárnější z předsudků naší doby. Lidé si nepřejí pouze, aby byl Zákon spravedlivý; přejí si navíc, aby byl filantropický. Nespokojí se s tím, že každému občanovi k jeho fyzickému, intelektuálnímu a morálnímu vývoji garantuje svobodné a neškodné užívání vlastních schopností; vyžadují od něj, aby v zemi bezprostředně šířil blahobyť, vzdělání a mravnost. To je svůdný aspekt Socialismu.

Opakuji však, že tyto dvě úlohy Zákona si odporují. Je třeba volit. Občan nemůže zároveň být i nebýt svobodný. Pan Lamartine mi jednoho dne napsal: „Vaše doktrína se jen zpola vyrovná mému programu; zarazil jste se v něm u Volnosti [Svobody], já došel k Bratrství.“ Načež jsem mu odpověděl: „Druhá polovina Vašeho programu zničí tu prvou.“ Nedomáhám se totiž oddělit slovo *bratrství* od slova *dobrovolné*. Nedokážu si představit *zákonem* vynucené Bratrství, aniž by Volnost [Svoboda] nebyla *zákonem* vyvrácena a Spravedlnost *zákonem* pošlapána.

Okrádání zákonné koření ve dvou jevech: prvním z nich, jak jsme právě viděli, je lidské Sobectví; ten druhý představuje planá Filantropie.

Myslím, že než postoupím dále, měl bych vysvětlit, co míním slovem Okrádání.

Nechápu jej vágně, neurčitě, přibližně, metaforicky, jak tomu příliš často bývá: užívám jej ve významu zcela vědeckém, kdy vyjadřuje protipól Vlastnictví. Jakmile část bohatství bez náhrady a bez souhlasu toho, kdo jej vytvořil, přejde do rukou toho, kdo jej nevytvořil, ať už silou nebo lstí, tvrdím, že bylo narušeno Vlastnictví, že došlo k Okrádání. Tvrdím, že právě toto by měl Zákon vždy a všude potlačovat. A jestliže se samotný Zákon dopustí činu, který by měl potlačovat, tvrdím, že jde stále o Okrádání a z hlediska společnosti k němu došlo za přitěžujících okolností. Jenže v tomto případě nezodpovídá za Okrádání ten, který z něj těží, ale Zákon, zákonodárce, společnost, z čehož plyne politické nebezpečí.

Je politováníhodné, že toto slovo obsahuje cosi urážlivého. Marně jsem hledal jiné, vždyť jindy a tím méně dnes nechci do víru našich nesvárů přihodit popudlivé slovo. Prohlašuji též, ať už mi věří nebo ne, že nemám v úmyslu znevažovat číkoli záměry, či morální principy. Napadám myšlenku, kterou považuji za klamnou, systém, jenž se mi zdá být nespravedlivým, jev natolik bezděčný, že každý z nás z něj těží, aniž by si to přál, a pro něj i trpí, aniž by o tom věděl. Člověk by musel psát předpojatě, nebo poháněn strachem, aby zpochybnil upřímnost Protekcionismu, Socialismu nebo samého Komunismu, které představují jednu a tu samou rostlinu v různých vývojových obdobích. Můžeme jen konstatovat, že Okrádání je viditelnější v režimu Protekcionismu kvůli stranění a v režimu Komunismu kvůli jeho všeobecnosti; z toho vyplývá, že Socialismus je z oněch tří systémů ten nejneurčitější, nejmlhavější, a v důsledku ten nejupřímnější.

Ať už se věci mají jakkoli, pokud se připustí, že jeden z kořenů zákonného okrádání tkví v plané filantropii, zcela jasně se tím z debaty vypustí otázka záměrů.

Přidržme se tohoto předpokladu a přezkoumejme, co stojí, odkud pochází a kam míří tato oblíbená snaha, jež se prostřednictvím všeobecného Okrádání snaží dosáhnout obecného Blaha.

Socialisté se nás ptají: „Když už Zákon pořádá spravedlnost, proč by také nemohl pořádat práci, vzdělání, náboženství?“

Proč? Protože by nedokázal práci, vzdělání a náboženství pořádat, aniž by při tom nerozvrátil Spravedlnost.

Připomínám, že Zákon je Síla, a oblast Zákona by tedy neměla legitimně překračovat zákonnou oblast Síly.

Jestliže zákon a Síla udržují člověka ve Spravedlnosti, vnucují mu pouze čistou negaci. Vnucují mu vystříhat se škození. Neomezují ani jeho Osobnost, ani Svobodu, ani Vlastnictví. Pouze chrání Osobnost, Svobodu a Vlastnictví jeho bližního. Omezují se na ochranu; chrání rovné právo všech. Naplňují zjevně neškodnou úlohu, která nese hmatatelný prospěch a jejíž legitimitu nelze popřít.

Ve světle této nezvratné pravdy, jak poznamenal jeden z mých přátel, není tvrzení, že *cílem Zákona je nechat zavládnout Spravedlnosti*, zcela přesné vyjádření. Mělo by se spíše říci, že *cílem zákona je zabránit vládě Nespravedlnosti*. Ve skutečnosti to není Spravedlnost, ale Nespravedlnost, jež existuje sama o sobě. Ta prvá vyplývá z nepřítomnosti té druhé.

Ovšem pokud Zákon, — za použití svého nezbytného prostředníka, Síly — předepíše určitý způsob práce, metodu nebo předmět výuky, víru nebo náboženství, nepůsobí už na lidi v negativním, ale v pozitivním smyslu. Jejich vůli nahradí vůle zákonodárce, jejich iniciativu zastoupí iniciativa zákonodárce. Nemusí se nadále radit, porovnávat, předvídat; učiní tak za ně Zákon. Jejich inteligence ztratí na významu; přestanou být lidmi; ztratí svou Osobnost, Svobodu, Vlastnictví.

Pokuste si představit Silou vnucenou formu práce, která by neomezovala Svobodu; Silou vnucený převod bohatství, jenž by neomezoval Vlastnictví. Nepodaří-li se vám to, pak přiznejte, že Zákon nemůže regulovat práci a hospodářství, aniž by zároveň neosnoval Nespravedlnost.

Když tu z hloubi pracovny zrakem přejede společnost teoretik a při pohledu na tu nerovnost se zarazí. Začne lkát nad utrpením, které je údělem tolika našich bližních, utrpením o to smutnějším, když se položí vedle blahobytu a hojnosti.

Patrně by si měl položit otázku, zda takový společenský řád není důsledkem předešlého Okrádání, vykonaného kořistěním, a Okrádání nedávného, vykonaného prostřednictvím Zákona. Přihlédneme-li ke

skutečnosti, že každý člověk se snaží dosáhnout blahobytu a sebezdokonalení, by si teoretik měl položit otázku, zda by vláda spravedlnosti nestačila k tomu, aby se co nejvíce roztočila kola Pokroku a dosáhlo se té nejvyšší úrovně Rovnosti – to vše ve shodě s onou osobní zodpovědností, již Bůh pečlivě odměřil jako spravedlivou odplatu za ctnosti i neřesti.

Ani na to nepomyslí. Jeho myšlenky zaměstnávají zákonné, či uměle vytvořené organizace, uspořádání, kombinace. Lék hledá v trvalosti a ve stupňování toho, co zlo způsobilo.

Vždyť které z těchto zákonných uspořádání kromě Spravedlnosti, která, jak jsme se přesvědčili, je pouhou negací, nezahrnuje princip Okrádání?

Říkáte: „Hle, těmto lidem se nedostává bohatství,“ — a obracíte se při tom na Zákon. Ovšem Zákon není prs, který by se sám naplňoval, nebo jehož mléčné žlázy by mohly čerpat jinde než ze společnosti. Ve prospěch určitého občana nebo společenské vrstvy do státní pokladny přijde jen to, co *do ní byli nuceni přispět* jiní občané a vrstvy. Jestliže z ní každý čerpá pouze ekvivalent toho, co do ní vložil, pak pravda, váš Zákon nikoho neokrádá, ale nečiní nic pro ty, kterým *se nedostává bohatství*, nečiní nic pro rovnost. Nástrojem zrovnoprávnění se může stát pouze tehdy, když bude jedněm brát, aby druhým dal, přičemž tedy bude prostředkem Okrádání. Ohleďte pod touto optikou Ochranná cla, finanční povzbuzení, Právo na zisk, Právo na práci, Právo na podporu, Právo na vzdělání, progresivní daň, bezúročné půjčky, sociální dílny a pokaždé nakonec narazíte na zákonné Okrádání, organizovanou nespravedlnost.

Říkáte: „Hle, těmto lidem se nedostává osvěty,“ — a obracíte se při tom na Zákon. Ten ovšem není pochodní široko daleko šířící svůj jas. Vznáší se nad společností, v níž někteří lidé jsou vědoucí a jiní nevědoucí; někteří občané potřebují poučit a další jsou ochotni vyučovat. Zákon může dosáhnout pouze jediné z těchto dvou věcí: buďto nechat tento druh transakce probíhat svobodně; anebo lidi donutit, ať jedni po vůli odevzdají, čím by se zaplatili vyučující, kteří by zdarma vzdělávali ty druhé. V tom druhém případě však nemůže zabránit tomu, aby nedošlo k zákonnému Okrádání a k zásahu do Svobody a Vlastnictví.

Říkáte: „Hle, těmto lidem se nedostává morálních zásad nebo náboženství,“ — a obracíte se při tom na Zákon. Ovšem Zákon, to je Síla, musím snad zdůraznit, do jaké míry by se jednalo o násilný a bláznivý podnik zasahovat do těchto záležitostí silou?

Socialisté přes všechno zalíbení, co k sobě chovají, podle všeho nemohou v hloubi svých systémů a snah přehlédnout monstrum zákonného Okrádání. A co s tím udělají? Zručně jej před zraky ostatních i vlastními přestrojí do svůdných označení Bratrství, Solidarita, Uspořádání, Sdružování. A vzhledem k tomu, že tomu po Zákonu zase tolik nechceme, vyžadujeme po něm totiž jen Spravedlnost, Socialisté mají za to, že bratrství, solidaritu, uspořádání, sdružování odmítáme a bezostyšně nám předhazují nálepkou *individualisté*.

Měli by vědět, že neodmítáme uspořádání přirozené, nýbrž to vynucené.

Neodmítáme sdružování svobodné, nýbrž ty formy sdružování, co nám chtějí vnutit.

Neodmítáme spontánní bratrství, nýbrž bratrství zákonné.

Neodmítáme solidaritu seslanou Prozřetelností, nýbrž solidaritu nepřirozenou, během níž dochází k nespravedlivému přesouvání Odpovědnosti.

Socialismus stejně jako starý politický přístup, z něhož vychází, zaměňuje Vládu a Společnost. Z toho důvodu pokaždé, když si nepřejeme, aby Vláda činila určitou věc, z toho vyvodí, že si nepřejeme, aby k oné věci vůbec došlo. Odmítáme vzdělání zaštitěné Státem; jsme tudíž proti vzdělání. Odmítáme náboženství zaštitěné Státem; jsme tudíž proti náboženství. Odmítáme rovnost zaštitěnou státem; jsme tudíž proti rovnosti atd. To je to samé, jako kdyby nás obviňovali z toho, že jsme proti tomu, aby lidé jedli, protože jsme proti tomu, aby Stát spravoval pěstování obilí.

Jak jen mohla ve světě politiky nabýt převahy ona podivná myšlenka, že by ze Zákona mělo vyplývat to, co sám o sobě neobsahuje: Dobro v pozitivním smyslu, tedy Bohatství, Věda, Náboženství?

Současní političtí teoretici, zejména ti ze socialistické školy, zakládají své různé teorie na jediném sdíleném předpokladu, dozajista na tom nejpodivnějším a nejnadutějším, co může lidská mysl pojmout.

Lidstvo rozdělují na dvě části. Veškerenstvo lidí minus jeden tvoří tu prvou; teoretik sám tvoří tu druhou, mnohem, mnohem důležitější.

Vychází z předpokladu, že lidé sami o sobě postrádají jakýkoli zárodek akceschopnosti, nemají prostředků k tomu, aby byli soudní; nedostává se jim iniciativy; pokládají je za netečnou látku, pasivní molekuly, atomy bez života, nanejvýš za vegetaci lhostejnou k vlastnímu způsobu existence, způsobilou nabírat prostřednictvím vnější vůle a zásahů bezpočet více či méně symetrických, estetických, dokonalých forem.

Následně se každý z nich bez okolků považuje za Původce řádu, Zvěstovatele, Zákonodárce, Zakladatele, za onu vůli a sílu, za onoho univerzálního hybatele, tvořivou sílu, jejímž ušlechtilým posláním je ve společnost sloučit onu roztroušenou hmotu, kterou lidé jsou.

Vycházejí z této danosti podobně jako každý zahradník, jenž zastřihává stromky dle své libosti do tvaru pyramid, slunečníků, kostek, šišek, váz, kuželů, vějířů či do špalíru, každý socialista věren svému přeludu lidstvo zastřihává do harmonických či protikladných skupin, řad, center, podcenter, buněk, sociálních dílen atd., atd.

A podobně jako zahradník potřebuje k úpravě výšky stromků sekyrku, pilu, nůžky a kosíř, teoretik potřebuje ke svému uspořádání společnosti Sílu, již nachází pouze v Zákonech; v celním zákonu, daňovém zákonu, zákonu o podpoře, zákonu o vzdělání.

Socialisté lidstvo vskutku považují za hmotu, jež má být uskupena do různých sociálních forem, a nejsou-li si jisti úspěchem těchto forem, dožadují se alespoň částičky lidstva jako *zkušebního materiálu*: není žádným tajemstvím, do jaké míry mezi nimi nabyla na popularitě myšlenka *se systémy experimentovat*, a byli jsme svědky toho, když jeden ze socialistických předáků předstoupil před shromáždění Konstituanty s vážně míněným požadavkem, ať mu poskytne celou obec se všemi obyvateli, aby na ní mohl provést svůj pokus.

Podobně každý vynálezce, než vyrobí stroj v životní velikosti, zhotoví jej nejprve v malém měřítku. Podobně chemik obětuje pár chemických činidel a zemědělec obětuje něco z osevu a růžek pole, aby si své domněnky dokázali.

Ovšem jaký nezměrný odstup dělí zahradníka a stromy, vynálezce a stroj, chemika a činidla, zemědělce a osev...! Socialistu ovládá bezelstné přesvědčení, že podobný odstup je i mezi ním a lidstvem.

Není třeba se udivovat nad tím, že političtí teoretikové 19. století společnost považují za umělý výtvar, jehož původcem je génius Zákondárce.

Tato představa, plod klasického vzdělání, převládala u všech myslitelů a všech velkých spisovatelů naší země.

Všichni mezi lidstvem a zákondárce spatřovali stejné vztahy, jaké panují mezi hlínou a hrnčím.

Kdyby nadto po shodě přiznali, že v srdci člověka se skrývá prvek akceschopnosti a v jeho inteligenci prvek soudnosti, měli by za to, že Bůh tím lidstvu poskytl zhoubný dar a lidé pod vlivem těchto dvou hybných sil nevyhnutelně spějí k úpadku. Předpokládali by, že lidstvo by se ve vleku těchto sklonů nestaralo o náboženství a dospělo by k ateismu, zanedbalo by vzdělání a došlo by k nevědomosti, opomnělo by práci i směnu a zašlo by na bídu.

Podle těchto samých autorů však bohudík některým mužům – Vladařům a Zákondárcům –, nebesa vnukla k dobru nejen jich samých, ale k dobru všech ostatních, opačné sklony.

Zatímco lidstvo inklinuje ke Zlu, oni se přiklání k Dobru; zatímco lidstvo kráčí do temnot, oni usilují o osvětu; zatímco lidstvo svádí hřích, je přitahuje ctnost. Vycházejíce z toho předpokladu činí si nárok na Sílu, aby z její pozice sklony lidského rodu nahradili sklony vlastními.

Postačí náhodně otevřít jakoukoli knihu věnovanou filozofii, politice nebo historii, aby se člověk přesvědčil o tom, jak silně je v naší zemi zakořeněna tato myšlenka, dcera klasického vzdělání a matka Socialismu, totiž přesvědčení, že lidstvo je netečná hmota a moc jí dodává života, uspořádání, morálních zásad a bohatství; anebo ještě hůře, že lidstvo samé spěje k úpadku a od tohoto sklonu jej zastaví jen tajemná ruka Zákondárce. Klasický konvencionalismus nám všude za pasivní společností ukazuje skrytou moc, která pod označením Zákon, Zákondárce či pod pohodlnější neosobní vazbou lidstvo oživuje, obohacuje, umravňuje.

BOSSUET: „Jedna z věcí, která byla do ducha Egypt'anů nejmocněji vtisknuta (kým?), byla láska k vlasti... *Nebylo dovoleno* být Státu neužitečný; Zákon každému přiděloval zaměstnání, jež se dědilo z otce na syna. Nebylo možné mít zaměstnání dvě ani profesi změnit... Jedno povolání však *muselo* být sdíleno všemi, totiž studium zákonů a moudrosti. Neznalost státního náboženství a řádu se v žádném případě nepromíjela. Jinak každé profesi byl přidělen (kým?) určitý okrsek... z těch dobrých zákonů tím nejlepším pak byl ten, že všichni byli vedeni (kým?) v duchu zákony poslouchat... Duch těchto zákonů Egypt zaplnil úžasnými vynálezy a nenechal jej zanedbat cokoli, co život činí pohodlným a klidným.“

Podle Bossueta tedy lidé netěží nic ze sebe samých: veškerý jejich patriotismus, veškeré bohatství, jejich činnost, moudrost, vynálezy, obdělávání půdy, věda, to vše je účinkem Zákonů nebo Králů. Lidem pouze zbývá *podvolit se*. Když Diodóros Egypt'any obviňuje, že odmítali zápas a hudbu, Bossuet řeckého historika opravuje. Jak by to mohlo být možné, když – jak tvrdí – tato umění vynašel Hermés Trismegistos?

To samé u Peršanů:

„Jednou z hlavních starostí *vladaře* byl rozkvět zemědělství... Stejně jako byly ustanoveny funkce na správu armády, podobně existovaly funkce, jež měly bdít nad zemědělstvím... Respekt ke královské moci, k němuž byli Peršané vedeni, vedl až ke krajnostem.“

I Řekové, třebaže plni důvtipu, se stejně málo podíleli na svém vlastním osudu, a to do té míry, že i na úrovni té nejjednodušší hry se nechovali jinak než psi nebo koně. Ve starověkém světě bývalo obecně přijímáno, že vše má původ mimo svět lidí.

„Řekové, přirozeně důvtipní a odvážní, byli časně *kultivováni* Králi a osadníky původem z Egypta. Odtud přijali tělesná cvičení, *běh*, koňské a vozatajské závody... Nejlépe je však Egypt'ané naučili poddajnosti, nechat se v zájmu veřejného blaha formovat zákony.“

FÉNELON.⁶ Živený studiem a obdivem antiky, svědek moci Ludvíka XVI. nemohl uniknout představě o tom, že lidstvo je pasivní a původce jeho béd stejně jako úspěchů, ctností stejně jako neřestí přichází z vnějšku, ze Zákona nebo od toho, kdo jej ustanovil. Obdobně lidi, jejich zájmy, schopnosti, přání a statky vystavuje ve svém utopickém Salentu neomezené libovůli Zákonodárce. Ve veškerých záležitostech za sebe nikdy nerozhodují lidé, nýbrž Vladař. Národ je pouhou beztvárovou hmotou, jejíž duší je Vladař. To on zosobňuje myšlení, předvídatost, princip veškeré organizace i všeho pokroku, a v důsledku Odpovědnost.

K tomu, abych toto své tvrzení potvrdil, musel bych zde přepsat celou X. knihu Fénelonových *Příhod Telemachových*.⁷ Odkazuji čtenáře na toto dílo a ze své strany se spokojím s ocitováním několika náhodně vybraných pasáží této slavné básně, kterou jako první uvedu se vsí úctou na pravou míru.

Fénelon s překvapující lehkověrností, vlastní obdivovatelům antiky, Egyptanům přiznává v rozporu s autoritou rozumu a faktů všeobecné blaho, ovšem nepřipisuje ho jejich moudrosti, kdežto moudrosti jejich Králů.

„Spočinou-li naše zraky na jednom či druhém břehu, nemůžeme přehlédnout bohatá města, příhodně rozmístěné venkovské domy, půdu, co nikdy neleží ladem a již rok co rok pokrývá zlato sklizně; louky plné stád; pracující obtěžkané plody, co ze svých útrob vydala zem; pastevce, kteří okolí naplňují ozvěnou sladkých zvuků svých fléten a šalmají. *„Šťastný to lid, který vede moudrý Král,*“ pravil Mentor⁸.“

⁶ Arcibiskup cambraský, teolog a politický myslitel François de Salignac de la Mothe-Fénelon (1651–1715) byl též vychovatelem vnuka Ludvíka XIV. Brojil proti absolutismu, psal výchovné romány a polemické spisy, například *Traité de l'éducation des filles* (1687, o dívčí výchově, č. 1890); *Lettre à Louis XVI.* (1683, Dopis Ludvíku XVI.); *Les Aventures de Télémaque* (1699, Příhody Telemachovy, č. 1931) či *Fables et opuscules pédagogiques* (1718, Bajky a výchovné spisy). (Pozn. překl.)

⁷ Fénelon, François de Salignac de la Mothe. Příhody Telemachovy. Přel. Jan Kubišta. Praha: J. Otto. 1931. (Pozn. překl.)

⁸ V *Příhodách Telemachových* je Mentor, jak napovídá jméno samo, vladařovým vychovatelem. (Pozn. překl.)

„Posléze mi Mentor ukázal všechnu radost a hojnost panující v celé egyptské zemi, kde jsme napočítali na přes 22 tisíc měst; spravedlnost vykonávanou ve prospěch chudého a proti bohatému; řádné vzdělávání dětí, které byly vedeny k poslušnosti, práci, střídmosti, lásce k umění a literatuře; svědomité provádění veškerých náboženských obřadů, ne-strannost, touhu po cti, věrnost lidem a bázeň před bohy, jež otcové u svých dětí podněcovali. Bez ustání tento krásný řád obdivoval. *„Šťastný to lid, který vede moudrý Král,“* pravil Mentor.“

Krétu Fénelon představuje jako idylu daleko svůdnější. Přičemž ústy Mentora dodává:

„Vše, co na tomto úžasném ostrově můžete spatřit, je plodem zákonů krále Mínoa. Vzdělání, kterému se dětem dostává, naplňuje jejich těla zdravím a zdatností. Nejprve se nechávají navyknout na jednoduchý a skromný život plný práce; předpokládá se, že jakékoli požitkářství oslabuje tělo i ducha; dětem se nenabízí jiné rozkoše než nezdolnost ctnosti a dosažení velké slávy... Trestají se zde tři neřesti u jiných národů beztrestné: nevděk, pokrytectví a lakomství. Okázalost a změkčilost se potlačovat nemusí, protože je na Krétě neznají... Netrpí se zde vzácný nábytek ani honosné ošacení ani lahodné hostiny ani pozlacené paláce.“

Takto Mentor svého žáka připravuje na to, jak – bezpochyby s ryze filantropickými pohnutkami – rozdrtit obyvatele Ithaky a jak s nimi manipulovat. K větší přesvědčivosti uvádí příklad ze svého utopického Salenta.

Hle, jak se nám dostává prvních pojmů o politice. Učí nás s lidmi zacházet zhruba tak, jak Olivier de Serres⁹ učí zemědělce zacházet s půdou a mísit zeminu.

MONTESQUIEU: „Aby se udržel duch obchodování, je třeba (...), aby k němu všechny zákony přispívaly; aby tyto stejné zákony svými nařízeními dělily majetky podle toho, jak je

⁹ Oliviers de Serres (1539–1619) byl jedním z otců moderního francouzského zemědělství a rádcem Jindřicha IV. (Pozn. překl.)

obchod zvětšuje; aby každému chudému občanovi zajišťovaly blahobyť, který by mu umožnil pracovat jako ostatní, a aby každého bohatého občana udržovaly v tak průměrném postavení, že by byl nucen pracovat, aby si zachoval svůj majetek nebo jej zvětšil...“¹⁰

Tímto způsobem Zákony volně nakládají s veškerým bohatstvím.

„Přestože v demokracii je skutečná rovnost duší státu, je tak těžké ji ustavit, že přílišná přesnost by v tomto ohledu nebyla vždy vhodná. Stačí, aby byl ustaven census, který zmenší nebo ustálí rozdíly na určité úrovni. Úkolem jednotlivých zákonů pak je, aby takříkajíc vyrovnaly nerovnosti skrze břímě, které ukládají bohatým, a úlevy, které poskytují chudákům...“¹¹

I zde znovu dochází k vyrovnávání majetků prostřednictvím zákona, silou.

„V antickém Řecku byly dva druhy obcí: jedny byly vojenské, jako Sparta; jiné, jako Athény, byly obchodní. V jedněch *bylo cílem*, aby byli občané zahálčiví, v druhých *bylo snahou* vštípit jim lásku k práci.“¹²

„Prosím čtenáře, aby věnoval trochu pozornosti šíři nadání, jež tito zákonodárci museli mít, aby viděli, že urážením všech zavedených zvyků a zaměňováním všech ctností ukážou světu svou *moudrost*. Lykúrgos, který spojil krádež se smyslem pro spravedlnost, nejtvrďší otroctví s přehnanou svobodou, nejkrutější city s největší umírněností, zajistil své obci stabilitu. Zdálo se, že jí odňal všechny její prostředky, umění, obchod, peníze, hradby; občané jsou zde ctižádostiví, ale bez naděje, že se budou mít lépe; mají přirozené city, ale nikdo není dítětem ani otcem; dokonce i cudnost je zbavena ostychu. *Těmito prostředky byla Sparta přivedena k velikosti a slávě...*“

¹⁰ Montesquieu, Charles Louis de Secondat. O duchu zákonů. Překlad Hana Fořtová. Praha: OLKOYMENH. 2010, s. 64.

¹¹ Tamtéž, s. 63.

¹² Tamtéž, s. 65.

„Tuto výjimečnost, kterou jsme pozorovali v řeckých institucích, jsme mohli vidět i v *kalu a zkaženosti naší moderní doby*. Jeden zákonodárce, čestný muž, vychoval lid, jehož poctivost se jeví stejně přirozená jako chrabrost Spartanů. William Penn je pravým Lykúrgem; a přestože je jeho cílem mír, zatímco cílem Lykúrgovým byla válka, oba zákonodárci se navzájem podobají v cestě, na niž vyslali *svůj* lid, ve vlivu, jaký měli na svobodné lidi, a v tom, jaké předsudky přemohli a jaké vášně zkrotili.“

„Dalším příkladem pro nás může být Paraguay. *Tovaryšstvo Ježíšovo*, pro něž je jediným světským potěšením poroučet druhým, chtěli někteří lidé kvůli jeho tamější činnosti obvinít ze zločinů; nicméně vždy bude *krásné vládnout lidem, které tím činíme šťastnějšími...*“

„*Ti, kdo budou chtít ustanovit podobné instituce, zavedou společné vlastnictví po vzoru Platonovy Ústavy, úctu k božstvům, kterou požadoval, oddělení od cizinců, aby bylo možné udržet mravy, takže bude obchodovat obec, nikoli její občané. Budou dávat naše umění bez přepychu a naše potřeby bez tužeb.*“¹³

Marně bude lid s nadšením provolávat: „To napsal Montesquieu – jak úchvatné! Vznešené!“ S odvahou pronese svůj názor:

„Cože? Vy máte tu drzost pokládat to za krásné?“

Vždyť je to strašné! Hanebné! Citované úryvky, kterých bych mohl uvést mnohem víc, ukazují, že v Montesquieho představách osoby, svobody, vlastnictví a celé lidstvo představují jen suroviny, na nichž Zákonodárce uplatňuje svůj důvtip.

ROUSSEAU. Třebaže tento teoretik, nejvyšší autorita demokratů, nenechal budovu společnosti spočinout na *obecné vůli*, hypotézu o naprosté pasivitě lidského druhu tváří v tvář Zákonodárci nikdo mimo něj tak úplně nepřijal.

„Ale je-li pravda, že veliký kníže [vladař] je člověkem vzácným, jak je tomu s velikým zákonodárcem? Kníže [vladař]

¹³ Tamtéž, s. 51–53.

má jen sledovati vzor, který zákonodárce má navrh-
nouti. *Tento je mechanikem, který vynalezne stroj, onen je*
*jen dělníkem, který jej sestaví a uvádí v pohyb.*¹⁴

A co jsou v tom všem lidé? Strojem, co se sestaví a uvede v pohyb,
anebo spíše materiálem, z něhož je stroj vyroben?

Mezi Zákonodárcem a Vladařem, mezi Vladařem a subjekty tudíž pa-
nují stejné vztahy jako mezi agronomem a zemědělcem, mezi zeměděl-
cem a půdou. Do jakých výšin nad lidstvo se tedy klade teoretik, co káže
samotným Zákonodárcům a jejich vlastní řemeslo jim přednáší
v těchto nesmlouvavých požadavcích:

„Chcete-li tedy Stát upevnit, přibližte k sobě pokud možno
krajnosti; nestrpte ani lidi bohaté, ani žebráky.“¹⁵

„Například je zem nevydatná a neplodná nebo kraj příliš
stísněný pro obyvatele? *Obrátte se k průmyslu a řemes-*
lům, jichž výrobky vyměníte za potraviny, které vám
chybí... Máte nedostatek obyvatel v dobrém území? Vě-
nujte svou veškerou péči rolnictví, které rozmnožuje počet
lidí, a zapud'te řemesla, která by jen dokončila odlidnění
země... Zaujímáte rozsáhlá a pohodlná pobřeží? Po-
kryjte moře lod'mi, pěstujte obchod a plavbu: budete žít
skvěle, avšak krátce. Svlažuje moře na vašich březích jen
nepřístupná úskalí? Zůstaňte barbarští a rybožraví, budete
tak žít klidněji a snad lépe a jistě šťastněji. Jedním slovem:
kromě zásad všem společných každý národ obsahuje
v sobě nějakou příčinu, která je seřazuje zvláštním způso-
bem a činí jeho zákonodárství jen pro něho samého vhod-
ným. Tak kdysi Hebrejci a nedávno Arabové mají za hlavní
účel náboženství, Athéňané vědy, Kartágo a Týros obchod,
Rhodos námořnictví, Sparta válku a Řím ctnost. Autor
[knihy] o duchu zákonů ukázal na spoustě příkladů, jakým

¹⁴ Rousseau, Jean-Jacques. O společenské smlouvě, neboli, o zásadách státního práva. Přeložila
Jarmila Veselá. Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2002, s. 50. V citacích bylo aktualizováno psaní vlastních
jmen a odchylky v morfologii. Třebaže kniha vyšla relativně nedávno, jedná se o přetisk překladu
z roku 1949. Zároveň byly dodrženy Bastiatovy zásahy do původního textu: majuskule u klíčo-
vých pojmů. (Pozn. překl.)

¹⁵ Tamtéž, s. 62.

uměním zákonodárce řídí státní zřízení směrem ke každému tomuto účelu. (...) Když však zákonodárce, jelikož se mýlí v předmětu, zvolí zásadu jinou, než která plyne z přirozené povahy věci; když jedna směřuje k otroctví a druhá k svobodě; jedna k bohatství a druhá k populaci; jedna k míru a druhá k dobývání; uvidíme, že zákony poznenáhlu zeslábnu a ústava se zkaží; a Stát se bude neustále otřásati, až se zničí nebo změní a až nepřemožitelná přirozenost se opět chopí své vlády.“¹⁶

Pokud je však přirozenost dostatečně nepřemožitelná na to, aby se znovu *chopila* vlády, proč Rousseau nepřizná, že k tomu, aby se chopila vlády od samého počátku, nepotřebovala Zákonodárce? Proč nepřizná, že lidé, poslušni jejímu popudu, se sami *dají do* obchodování na rozsáhlých a přívětivých pobřežích, aniž by se do toho pletl nějaký Lykúrgos, Solon, Rousseau, který by *se mohl mýlit*?

Bud' jak bud', je zjevné, jakou hroživou odpovědností Rousseau vynálezece, zakladatele, vůdce, zákonodárce a ty, co Společnost ovládají, obtěžkává. Též na ně klade obrovské nároky.

„Ten, kdo se odváží toho, aby dával národu ústavu, má se cítiti schopným, aby změnil takřka lidskou přirozenost, aby změnil každého jednotlivce, který sám o sobě je celkem dokonalým a samostatným, v součást většího celku, od něhož tento jedinec jaksí obdrží svůj život a své bytí; aby změnil přirozenost lidskou, aby ji zdokonalil, aby nahradil dílčí a mravní existencí existenci fyzickou a nezávislou, kterou jsme všichni dostali od přírody. Je třeba jedním slovem, aby člověku odňal jeho vlastní síly, aby mu dal síly jemu cizí...“¹⁷

Ubohý lidský druhu, co s tou důstojností učiní stoupenci Rousseaua?

RAYNAL:¹⁸ „Klima, tedy podnebí a půda, je prvním pravidlem zákonodárce. Možnosti *klimatu* mu diktují, co musí

¹⁶ Tamtéž, s. 63–64.

¹⁷ Tamtéž, s. 50.

¹⁸ Abbé Guillaume Raynal (1713–1786), historik a filozof, se proslavil zejména díky svým pracím o francouzské středověké literatuře. (Pozn. překl.)

učinit. Nejprve musí vzít do úvahy svou polohu. Zákony kmene uvrženého na mořský břeh se budou týkat mořeplavby... Jestliže se osada přemístí do vnitrozemí, zákonodárce musí předvídat druh a míru úrodnosti půdy..."

„Moudrost právního řádu zazáří zejména díky přerozdělení vlastnictví. Obecně, ve všech zemích světa, se při zakládání osady musí přidělit půda všem lidem, to znamená každému dát k užívání plochu dostačující k uživení jedné rodiny..."

„Na pustém ostrově, jenž *by se osídlil* dětmi, by se ve vývoji rozumu musely jen nechat rozvíjet zárodky pravdy... Ovšem pokud uvedeme už starý národ do nové země, obratnost spočívá v tom, že *se mu ponechají jen ty* škodlivé názory a zvyky, ze kterých ho nelze vyléčit, jež nelze napravit. Chceme-li zabránit tomu, aby se přenášely dále, budeme nad druhou generací bdít prostřednictvím obecného a veřejného vzdělání dětí. Vladař, zákonodárce by nikdy neměl zakládat osadu, aniž by do ní předem nevyslal moudré muže, co by vzdělávali mládež... V rodící se osadě jsou všechny možnosti otevřené opatřením Zákonodárce, jenž chce *národu vyčistit krev a zvyky*. Duši toho, komu se dostává génia a ctnosti, země a lidé, co bude mít *v rukách*, vnuknou takový plán společnosti, jež by nějaký spisovatel mohl vytyčit jen vágně a pod vlekem vratkých hypotéz, které se proměňují a zamotávají pro nekonečné množství obtížně předvídatelných okolností a jejich kombinací..."

Není v tom slyšet profesor polního hospodářství, kterak žákům vykládá: „Klima je prvním pravidlem zemědělce. Možnosti *klimatu* mu diktují, co musí učinit. Nejprve musí vzít do úvahy svou polohu. Náchází-li se na jílovité půdě, musí si na základě toho počínat. Má-li co do činění s půdou písčitou, musí provést to a to. Zemědělci, který chce půdy vyčistit a vylepšit, jsou všechny možnosti otevřené. Bude-li se mu dostávat zručnosti, půda a hnojivo, co bude mít *v rukách*, mu vnuknou takový plán hospodaření, jež by nějaký profesor mohl vytyčit jen vágně a pod vlekem vratkých hypotéz, které se proměňují a zamotávají pro nekonečné množství obtížně předvídatelných okolností a jejich kombinací.“

Vznešení páni spisovatelé, račte si občas připomenout, že onen jíl, ten písek, ta mrva, s nimiž tak svévolně nakládáte, jsou Lidé, vám rovní, inteligentní a svobodné bytosti jako vy, kterým se od Boha dostalo stejně jako vám schopnosti nezávisle předvídat, přemýšlet a posuzovat.

MABLY¹⁹ (Předpokládá takovou situaci, kdy zákony nahlo-
dal zub času a zanedbávání bezpečnosti, načež pokračuje
takto):

„Za těchto okolností se musí dojít k přesvědčení, že se kompetence vlády uvolnily. *Dodejte jim* [Mably se zde obrací na čtenáře] nového popudu a nemoc bude zažehnána... Spíše než na potrestání chyb myslete na povzbuzení ctností, *kterých je vám zapotřebí*. Tímto způsobem *vaší republice* dodáte mladistvou sílu. Svobodu ztratili, protože nepoznali svobodných lidí! Jestliže nemoc postupuje tak, že ji obyčejní úředníci nemohou efektivně vyléčit, uchylte se k úředníkům výjimečným, jejichž čas bude krátký a moc obrovská. Představitost občanů v tomto případě potřebuje ránu...“

V takovém ladění se nese celých dvacet svazků.

Kdysi se každý pod vlivem učení, které tvoří základ klasického vzdělání, snažil povyšovat nad lidstvo a stavit se mimo něj, aby jej mohl vést, organizovat a vzdělávat podle svého.

CONDILLAC:²⁰ „Vztyčte se, pane, do výšin Lykúrga, Solona. Nežli se pustíte do četby tohoto spisu, zkraťte si chvíli tím, že dáte zákony nějakému divokému americkému nebo africkému kmenu. Zřídte pro tento kočovný lid pevná bydliště; naučte je krmit stáda...; usilujte o rozvoj těch sociálních kvalit, které do nich příroda vnesla... Přikážte jim obchodovat a provozovat lidské povinnosti... Rozkoše, jež slibují vášně, otravte tresty a uvidíte, jak tito barbaři s

¹⁹ Gabriel Bonnot de Mably (1709–1785) byl historik a filozof. O jeho slavnějším bratru Condillacovi bude brzy řeč.

²⁰ Francouzský osvícenecký filozof Étienne Bonnot de Condillac (1715–1780) byl důsledným senzualistou. V *dílech Essai sur l'origine des connaissances* (1746, Esej o původu lidského poznání, č. 1974) a zejména v *Traité des Sensations* (1754, Pojednání o počitcích) rozvádí Lockovy teorie a všechno poznání a zkušenost přičítá smyslům. (Pozn. překl.)

každým článkem vašeho právního řádu ztrácí neřesti a nabírají ctnosti.“

„Všechny národy měly zákony. Avšak málo z nich bylo šťastných. Z jaké příčiny? Zákonodárci totiž skoro vždy opomněli, že účelem společnosti je spojit rodiny obecným zájmem.“

„Nestrannost zákonů spočívá ve dvou věcech: musí se nastolit rovnost v majetku a v důstojnosti občanů... Vaše zákony budou každému občanu drahé tou měrou, jak se jim podaří nastolit co nejvyšší rovnost... Jak by lakomství, ctižádost, požitkářství, lenost, zahálka, závist, nenávisť, žárlivost mohly působit mezi lidmi rovnými v majetku a v důstojnosti, jimž zákony nedávají naději, že by se tato rovnost porušila?“ (Následuje idylická pasáž.)

„To, co jste se doslechli o Spartě, by vám mělo tuto problematiku osvětlit. Žádný jiný Stát nikdy neměl zákony více ve shodě s řádem přírody a rovností.“

Není překvapující, že v 17. a 18. století se lidský druh považoval za čekající beztvárovou hmotu, jíž se veškeré formy, tvaru, podnětu, pohybu a života dostává od velkého Vladaře, velkého Zákonodárce, velkého Génia. Tato století byla živena studiem starověku a ten nám všude – v Egyptě, Persii, Řecku, Římě – nabízí divadlo, v němž několik lidí podle své libovůle manipulovalo lidskými davy zotročenými silou nebo lží. A co to dokazuje? Vzhledem k tomu, že člověk a společnost jsou zdokonalitelní, pak klam, nevědomost, despotismus, otroctví, pověřčivost se musely více hromadit na úsvitu věků. Chyba autorů, které jsem citoval, nespočívá v tom, že konstatovali fakta, ale že je budoucím generacím předložili jako pravidlo hodné obdivu a následování. Jejich chybou je, že za nepochopitelné absence kritického úsudku a ve víře v dětin-*ský konvencionalismus* připustili nepřipustitelné, a to velikost, důstojnost, mravnost a blahobyť těchto umělých společností starověkého světa. Nepochopili, že čas přináší a šíří osvětu; jakmile se dosáhne rozumu, síla přejde na stranu Zákona a společnost nabude vlády sama nad sebou.

Jakému politickému úsilí jsme ve skutečnosti svědky? Nejedná se o nic jiného než o instinktivní úsilí všech národů dosáhnout svobody.²¹ A co je Svoboda, ono slovo, jehož síla rozechvívá všechna srdce a zmítá světem, není-li souborem všech svobod – svobody svědomí, vzdělání, sdružování, tisku, pohybu, práce, obchodu; jinými slovy, svoboda každého dávat průchod svým schopnostem, aniž by tím poškozoval druhého; a znovu jinými slovy – zrušení jakéhokoli despotismu a omezení Zákona na jedinou rozumnou funkci, kterou je regulovat Právo jedince na zákonnou ochranu a potlačovat nespravedlnost.

Musíme přiznat, že této přirozené tendenci lidského druhu odporuje zejména ve Francii onen zhoubný postoj sdílený všemi politickými teoretiky – plod klasického vzdělání – povyšovat se nad lidstvo a z této pozice jej vést, organizovat a vzdělávat podle svého.

Dobře to ilustruje rok 1789. Jakmile byl zákonný *ancien régime* zničen, ihned se přistoupilo k tomu, že se nová společnost podřídila jiným nepřirozeným ustanovením, jež stále vycházela z onoho konvenčního předpokladu: z absolutní moci Zákona.

SAINT-JUST:²² „Zákonodárce ovládá budoucnost. To na něm je *přát si dobro* lidstva. To na něm závisí učinit z lidí to, co *si přeje*, aby byli.“

²¹ K tomu, aby byl národ šťastný, jedinci, z nichž se skládá, musí nezbytně být prozřetelní, obezřetní a musí mezi nimi panovat důvěra, která pochází z pocitu bezpečí. Toho lze dosáhnout pouze zkušeností. Člověk se stane prozřetelným, dopadne-li na něj to, co nepředvídal; stane se obezřetným, pokud byla jeho nerozvážnost často trestána atd.

Z toho vyplývá, že počátky svobody vždy doprovází nesnáze, které jsou důsledky lehkomyšlného zacházení s nabytou svobodou. Tváří v tvář takovému divadlu někteří lidé povstávají a požadují, aby byla svoboda proskribována. „Nechť je Stát prozřetelný a obezřetný za všechny,“ říkají.

Načež jim pokládám tyto otázky:

1. Je to vůbec možné, může z nezkušeného národa vzejít zkušený Stát?
2. Ať je tomu jakkoli, neudusí se tam zkušenost hned v zárodku?

Pokud moc jednotlivé úkony ukládá, jak se jednotlivec poučí o důsledcích svého jednání? To bude navždy pod kuratelou? A Stát, jenž všechno nařídil, bude za vše zodpovědný. V tomto tkví ohnisko bezvýhodných revolucí, bude je totiž provádět lid, kterému zapověděli zkušenost, a v důsledku i pokrok. (Postřeh vyňatý z autorova rukopisu)

²² Tuto významnou postavu Velké francouzské revoluce nazval historik Jules Michelet „archandělem smrti“. Louis Antoine Léon de Saint-Just (1767–1794) byl horlivým žákem Robespiera, s

ROBESPIERRE: „Funkce vlády je směřovat fyzické a morální síly národa k cíli, kvůli kterému byl založen.“

BILLAUD-VARENNE:²³ „Národ, jež chceme dovést ke svobodě, se musí přetvořit. Musí se totiž vymýtit staré předsudky, změnit starodávné zvyky, napravit zvrhlé sklony, omezit nadbytečné potřeby, odstranit zakořeněné neřesti; je třeba silného činu, vehementního podnětu... Občané, Lykúrgova nezlomná strohost se ve Spartě stala neochvějným základem Republiky; Solonova slabá a důvěřivá povaha ponořila Athény do otroctví. Tato paralela obsahuje veškerou vědu o vládnutí.“

LEPELLETIER:²⁴ „Vezmeme-li do úvahy, jak hluboko lidstvo kleslo, jsem přesvědčen o tom, že je nezbytné provést kompletní nápravu a, mohu-li se tak vyjádřit, vytvořit národ zcela nový.“

Jak vidno, lidé zde představují jen mrzkou surovinu. Podle Saint-Justa *přát si dobro* lidstva není na lidech samých – nejsou toho schopni – je to na Zákonodárci. Lidé jsou jen to, *co si přeje*, aby byli.

Podle Robespiera, který doslovně opisuje Rousseaua, Zákonodárce při *zakládání národa* nejprve vytyčí jeho cíl. Vlády následně mají pouze směřovat k tomuto cíli všechny jeho *fyzické a morální síly*. Národ sám během toho všeho zůstává stále pasivní a Billaud-Varennes nám ukazuje, že může mít jen ty předsudky, zvyky, sklony a potřeby, jež Zákonodárce povolí. Tvrdí dokonce, že nezlomná prostota člověka tvoří základ republiky.

Viděli jsme, že pokud nemoc postupuje tak, že obyčejní úředníci ji nemohou vyléčit, Mably k tomu, aby rozkvetla ctnost, radí přistoupit k diktatuře. Říká: „Uchylte se k úředníkům výjimečným, jejichž čas

nímž zasedal ve Výboru pro veřejné blaho, který rozpoutal revoluční teror. Po svržení této vlády skončil podobně jako jeho učitel pod gilotinou. (Pozn. překl.)

²³ Předseda Národního konventu Jacques Nicolas Billaud-Varennes (1756–1819) nejprve Robespiera podporoval, později se stal jeho nepřítelem. Po svržení vlády jakobínského teroru díky známostem unikl gilotině a byl deportován do Cayenne. (Pozn. překl.)

²⁴ Louis Michel Lepelletier de Saint-Fargeau (1760–1793) byl členem revolučního Národního konventu. Prosazoval spartánskou výchovu, některé z jeho myšlenek později převzal Jules Ferry. Byl zavražděn krátce po popravě krále, pro niž hlasoval. (Pozn. překl.)

bude krátký a moc obrovská. Představivost občanů v tom případě potřebuje ránu.“ Na tuto doktrínu se nezapomnělo. Poslechněme si Robespiera:

„Principem republikánské vlády je ctnost a jejím prostředkem, když se ustavuje, teror. Chceme ve Francii nahradit egoismus morálními zásadami, čest poctivostí, zvyky principy, pravidla slušnosti povinnostmi, tyranii módy panstvím rozumu, opovržení k bídě opovržením k neřesti, drzost hrdoostí, marnivost velikostí ducha, lásku k penězům láskou ke slávě, dobré společníky dobrými lidmi, intriky zásluhami, estétství gényem, okázalost pravdivostí, otravnost požitkářství půvabem štěstí, malost velkých velikostí člověka, lid roztomilý, frivolní a bídný lidem ušlechtilým, mocným a šťastným; to znamená všechny neřesti a směšnosti monarchie všemi ctnostmi a zázraky Republiky.“

Do jakých výšin nad zbytek lidstva se zde Robespierre klade! A všimněte si, o jaké okolnosti tu promlouvá. Neomezuje se na to, že by vyslovil přání velkolepé obnovy lidského srdce; dokonce ani neočekává, že by k ní došlo během řádné vlády. Ne, chce ji provést sám a prostřednictvím teroru. Promluva, z níž pochází tato dětinská masa propracovaných antitezí, si kladla za cíl vysvětlit *morální principy, jimiž by se měla řídit revoluční vláda*. Povšimněte si, že Robespierre vyžaduje diktaturu nejen pro odražení náporu ciziny a překonání vnitřních frakcí; chtěl, aby jeho vlastní morální principy prostřednictvím teroru převážily nad působením Ústavy. Nedožaduje se ničeho menšího, než aby v zemi byli terorem vymýceni *dobří společníci, egoismus, čest, zvyky, pravidla slušnosti, móda, marnivost, láska k penězům, intriky, estétství, požitkářství a bída*. Teprve až se mu podaří dosáhnout těchto *zázraků* – jak je sám rozumně nazývá –, teprve pak uvolí, aby zákony znovu převzaly vládu. — Ó, neboží jste vy, kteří se máte za tak velké a lidstvo pokládáte za tak malé, že chcete vše reformovat; reformujte sami sebe, tento úkol vám postačí.

Nicméně páni Reformátoři, Zákonodárci a Teoretici zpravidla pro lidstvo nežádají bezprostřední despotismus. Ne, na to jsou příliš mírní, příliš velcí lidumilové. Domáhají se pouze despotismu, absolutismu a všemohoucnosti Zákona. Toliko usilují i o to zákony vytvářet.

K tomu, abych ukázal, nakolik podivné naladění mysli ve Francii zevšeobecnělo, bych mohl stejně dobře přepsat celého Mablyho, celého Raynala, celého Rousseaua, celého Fénelona a dlouhé úryvky z Bossueta a z Montesquieua, podobně bych musel reprodukovat celý protokol zasedání Národního konventu. Vystříhám se toho a přenechávám zdroje čtenáři.

Má se věru za to, že tato myšlenka musela oblažit Napoleona. Horlivě se jí chopil a rázně uvedl do praxe. Maje se za chemika, viděl v Evropě jen látku na pokusy. Tato látka se ovšem brzy projevila jako silné činidlo. Na Svaté Heleně si ze tří čtvrtin rozčarovaný Napoleon podle všeho uvědomil, že v národech se přece jen skrývá nějaká iniciativa, a podle všeho byl svobodě méně nepřátelský. To mu ovšem nezabránilo v závěti takto ponaučit svého syna: „Vládnout, to znamená šířit morálku, vzdělání a blahobyť.“

Má smysl nyní přes únavné citace ukázat, z čeho vycházeli Morelly²⁵, Babeuf, Owen a Fourier? Omezím se na to, že čtenáři předložím několik pasáží o organizaci práce z knihy Louise Blanca²⁶.

„Podle našeho plánu se společnosti dostane impulzu ze strany moci.“ (s. 126)

V čem spočívá onen impulz, který Moc společnosti dává? V tom, že se jí vnutí *plán* pana Blanca.

Když se to tak vezme, společnost je lidský rod.

Impulz pana Blanca tedy nakonec obdrží celý lidský rod.

Ten je sám o sobě svobodný, řeklo by se. Lidský rod se bezpochyby může svobodně řídit *radami* kohokoli. Pan Blanc to ale vidí docela

²⁵ Podobně jako další jmenovaní – Babeuf, Owen i Fourier – i Étienne-Gabrielle Morelly (1717–1778) se počítá k utopickým socialistům, respektive k jejich předvoji. O životě tohoto tajuplného filozofa není nic známo; někteří badatelé dokonce o jeho existenci pochybují a jeho díla, v nichž brojí proti sociálním nerovnostem své doby, připisují jiným autorům (Babeuf se například domníval, že jde o Diderota). Jeho nejznámější kniha *Code de la nature* (1755, Řád přírody) obsahovala ryze komunistické ideje, kterými se inspirovali mj. Babeuf, Fourier, Proudhon, Blanc, Engels a Marx. (Pozn. překl.)

²⁶ Francouzský politik a historik Louis Blanc (1811–1882) je původcem „sociálních“ dílen, v nichž se prolínaly principy družstva a odborů. Neduhy společnosti přičítal tlaku hospodářské soutěže a místo ní prosazoval zásadu „každému podle jeho potřeb, každý podle svých schopností“. (Pozn. překl.)

jinak. Má za to, že se jeho plán obrátí v *Zákon* a následně jej moc prosadí silou.

„Podle našeho plánu Stát zaštití práci právním rámcem (*maličkost*), na jehož základě se průmyslové aktivity mohou a musí uskutečňovat *naprosto svobodně*. Svobodu (Stát) jen položí na svah (*nic víc nic míň*) a ta, jakmile se tam ocitne, tak silou okolností a v přirozeném sledu *zavedeného mechanismu* sklouzne dolu.“

Co je ovšem ten svah? — Ten, o němž mluví pan Blanc? — Nesměřuje do propasti? — Ne, směřuje k blahu. — Proč se tam neumístila společnost sama? — Neví totiž, co chce, a potřebuje impulz. — Kdo jí onoho impulzu dodá? — Moc. — A kdo dodá impulz moci? — Vynálezce celého mechanismu, pan Blanc.

Nikdy nevystoupíme z tohoto kruhu: pasivní lidstvo a velký muž, co jej zásahy Zákona uvádí do pohybu.

Jakmile se společnost ocitne na onom svahu, bude požívat alespoň nějaké svobody? — Bezpochyby. — A co je to svoboda?

„Řekněme to jednou provždy: svoboda nespočívá pouze v uděleném PRÁVU, ale též MOCI, která je člověku udělena, aby vykonával a rozvíjel své schopnosti pod ochranou zákona a v panství spravedlnosti.“

„Nejedná se o žádné marné rozlišení: má hluboký význam a nezměrné důsledky. Jakmile totiž přiznáme, že ke skutečné svobodě člověk potřebuje MOC vykonávat a rozvíjet své schopnosti, vyplyne z toho, že společnost je povinna každému poskytnout patřičné vzdělání, bez něhož se lidská mysl *nemůže* rozvíjet, a pracovní nástroje, bez nichž *nemůže* být popuštěna uzda lidské činnosti. Nu, a zásahem čeho jiného než Státu společnost poskytne každému ze svých členů patřičné vzdělání a nezbytné pracovní nástroje?“

Svoboda je tudíž moc. — V čem tato MOC spočívá? — V tom, že se člověku dostane vzdělání a pracovních nástrojů. — Kdo mu vzdělání a pracovní nástroje *poskytne*? — Společnost, která je *tím povinna*. —

Zásahem čeho společnost poskytne pracovní nástroje těm, jimž se nedostávají? — *Zásahem Státu*. — A komu je Stát vezme?

Nechávám na čtenáři, ať si na tuto otázku odpoví sám a nahlédne, kam to všechno vede.

Jeden z nejpodivnějších fenoménů naší doby, který pravděpodobně udiví mnoho našich potomků, představuje skutečnost, že doktrína, jež se zakládá na tomto trojím předpokladu — zásadní nehybnost lidstva — všemohoucnost Zákona — neomylnost Zákonodárce, — je svatým symbolem těch, co svůj postoj označují za výlučně demokratický.

Tvrdí o něm též, že je *sociální*.

Jako demokraté věří bezmezně v lidstvo.

V sociální perspektivě lidstvo kladou hlouběji než bahno.

Pokud jsou ve hře politická práva, když se má z jeho středu vybrat Zákonodárce, pak podle toho lid vládne instinktivní moudrostí; je obdařen obdivuhodným citem; *jeho vůle je vždy správná, obecná vůle nemůže chybovat*. Volební právo by nemělo být příliš *všeobecné*. Nikdo společnosti za kompetenci volit neručí. Vždy se předpokládá vůle a schopnost zvolit správně. Jak by se lid mohl mýlit? Nežijeme snad v osvíceném století? Co tedy? Bude snad lid navěky pod kuratelou? Nedobyl si svá práva dostatkem snahy a obětí? Neprokázal dostatečně svou inteligenci a moudrost? Nedosáhl snad své zralosti? Není schopen samostatně rozhodovat? Nezná snad své zájmy? Najde se snad jedinec, nebo vrstva, kteří by se opovážili nárokovat si právo lid zastoupit, rozhodovat a jednat za něj? Ne, ne, lid chce být *svobodný* a svobodný bude. Chce si své záležitosti spravovat sám a také si je spravovat bude.

Jakmile se však Zákonodárce zvolením zbaví lidového shromáždění, rázem se jazyk promění. Národ se navrátí do pasivity, nehybnosti, do nicoty a Zákonodárce si přivlastní neomezenou moc. Invence, směr, popud, organizace – to vše teď stojí na něm. Lidstvo si napříště musí nechat všechno líbit; udeřila hodina despotismu. A povšimněte si té neodvratnosti; neboť onen lid, ještě před chvílí tolik osvícený, tolik morální, tak dokonalý, nemá žádných sklonů a má-li nějaké, pak jej všechny ženou do úpadku. A nemělo by se mu ponechat trochu

Svobody? Nevíte však, že podle pana Consideranta²⁷ *svoboda vede nevyhnutelně k monopolu*? Nevíte, že svoboda je konkurence? A že konkurence znamená podle pana Blanca *pro lid systém zkázy a pro buržoazii příčinu zhouby*? A že lidé z toho důvodu čelí zkáze a zhoubě tím více, čím více jsou svobodní, o čemž svědčí Švýcarsko, Holandsko, Anglie a Spojené státy? Nevíte snad, že – stále podle pana Blanca – *konkurence vede k monopolu a že láce ze stejné příčiny vede k přehnaným cenám*? A že *konkurence způsobuje vysoušení zdrojů spotřeby a produkci žene do stravující činnosti*? Že *konkurence vede ke zvýšení produkce a snížení spotřeby*; — z čehož plyne, že svobodné národy produkují kvůli tomu, aby neměly žádnou spotřebu; — že *svoboda je zároveň útlakem i šílenstvím* a pan Blanc musí nutně zakročit?

Ostatně které ze svobod se lidem mohou ponechat? Měla by to být svoboda svědomí? Pak budeme svědky, jak onoho povolení využívají a stávají se z nich ateisté. Svoboda vzdělání? Otcové se přetrhnou, aby svým dětem zaplatili učitele, co je budou učit amorálnosti a bludy; a mimoto, můžeme-li tedy v této záležitosti důvěřovat panu Thiersovi²⁸, ponechali se vzdělání národní svobodě, přestane být národním, své děti bychom vychovávali dle představ Turků a Indů místo toho, že nyní – díky zákonné despotii vysokých škol – mají to štěstí být vzdělávání podle vznešených myšlenek Římanů. Svoboda práce? Ovšem práce značí konkurenci, v jejímž důsledku se všechny produkty nezužítávají, lid stihne zkáza a buržoazii zhouba. Svobodný obchod? Však dobře víme, co protekcionisté dokazovali do omrzení, že při svobodném obchodování člověk přichází na mizinu a chce-li zbohatnout, obchod nesmí být svobodný. Svobodu sdružování? Avšak podle socialistické doktríny se svoboda a sdružování vylučují, jelikož právě proto se usiluje o to lidem svobodu odejmout, aby byli nuceni se sdružovat.

Vidíte tedy dobře, že demokraté-socialisté nemohou lidem s klidným svědomím ponechat žádnou ze svobod, protože ti, pokud do toho tito

²⁷ Socialista fourierovského ražení Victor Considerant (1808–1893) byl častým terčem Bastiatovy kritiky. (Pozn. překl.)

²⁸ Francouzský státník a významný historik Adolphe Thiers (1797–1877) byl během své dlouhé politické kariéry dvakrát ministerským předsedou (1836, 1840) a na znamení konečné pocty byl roku 1871 zvolen prezidentem třetí republiky. Byl odpůrcem volného obchodu a za Bastiatových časů patřil k obhájčům agresivní protianglické zahraniční politiky (Pozn. překl.)

pánové nevnese pořádek, ze své přirozené povahy tíhnou k mravnímu úpadku a demoralizaci.

Otázkou v tomto případě zůstává, na jakém základě se pro lid s takovou vehemencí vyžaduje všeobecné volební právo.

Požadavky organizátorů vyvolávají jinou otázku, kterou jsem jim často kladl a na niž, pokud vím, dosud neodpověděli. Jestliže jsou přirozené sklony lidstva natolik špatné, že se mu musí uzmout svoboda, jak je pak možné, že sklony organizátorů jsou dobré? Myslí si, že jsou uhněteni z jiného bahna nežli ostatní lidé? Prohlašují, že společnost ovládaná zvrácenými pudy se žene, je-li ponechána sama sobě, neodvratně do propasti. Tvrdí, že ji na této šikmé ploše zarazí a udají společnosti lepší směr. Z nebes se jim tedy dostalo inteligence a ctností, které je staví mimo lidstvo a nad něj; nechť prokážou své nároky. Chtějí být *pastýři* a z nás chtějí mít *stádo*. Za takového uspořádání se u nich předpokládá vrozená nadřazenost, po jejímž důkaze nám přináleží právo se tázat.

Povšimněte si, že vůbec nezpochybňují jejich právo vynalézat sociální formy, šířit je a nabádat k nim, experimentovat na sobě samých, na svůj vrub a vlastní riziko; zpochybňují však jejich právo vnučovat nám je prostřednictvím Zákona, tedy vynuceně a z veřejných daní.

Nežádám, aby se Cabetisté²⁹, Fourieristé, Proudhonisté³⁰, Protekcionisté a ctitelé antiky vzdali svých podivných myšlenek, žádám, aby se vzdali oné myšlenky, kterou tato myšlenková hnutí sdílejí, totiž vnutit nám silou jejich skupiny a formy, sociální dílny, bezplatné banky, starověké morální kvality a obchodní bariéry. Žádám po nich, aby nám ponechali způsobilost jejich plány posoudit, aby nás do nich přímo či nepřímo nezapojovali, pokud zjistíme, že jdou proti našim zájmům, anebo se vzpírají našemu svědomí.

²⁹ Stoupenci francouzského utopického socialisty, teoretika a experimentátora Étiennea Cabetu (1786–1856). Cabet pod vlivem Owena napsal utopii *Voyage et aventures de lord William Carisdall en Icarie* (1840, Cesta do Ikarie, č. 1950), která se setkala s ohromným ohlasem. Její autor musel později ve Francii obhajovat činnost komunitaristického sociálního hnutí, jež označil slovem *communisme* (komunismus). Podle vzoru svého učení založil několik komun ve Spojených státech, poslední ikarské společenství bylo rozpuštěno roku 1898. (Pozn. překl.)

³⁰ Stoupenci francouzského socialisty, teoretika a experimentátora Pierra Josepha Proudhona (1809–1865). Četná díla tohoto plodného autora ve valné většině vycházejí z radikálních či anarchistických pozic. Bastiat ostře vystoupil proti jeho návrhu bezúročných půjček. (Pozn. překl.)

Neboť požadavek nechat zakročit moc a daně – odhlédneme-li od toho, že se rovná útlaču a okrádání – navíc zahrnuje tuto předsudečnou hypotézu: neomylnost organizátora a nekompetence lidstva.

Není-li lidstvo kompetentní za sebe rozhodovat, k čemu celá ta promluva o všeobecném volebním právu?

Tento myšlenkový rozpor bohužel přešel do činů, a třebaže francouzský národ všechny ostatní v dobývání vlastních práv, či spíše politických garancí, předčil, faktem zůstává, že ze všech národů je tím nejvíce řízeným, daněným, svázaným a zneužívaným.

Ze všech národů též ve Francii nejvíce hrozí revoluce, jinak tomu za daných okolností nemůže být.

Jakmile vyjdeme z představy, již sdílí všichni naši teoretici a kterou tak razantně vyjádřil pan L. Blanc: „Společnosti se dostane impulzu ze strany moci“; jakmile se lidé budou mít za vnímavé, avšak pasivní, neschopné dosáhnout díky vlastní soudnosti a energii žádných morálních hodnot, žádného blahobytu, nucené dočkat se všeho od Zákona; zkrátka, jestliže přiznají, že jejich vztah ke Státu se rovná tomu mezi pastýřem a stádem, odpovědnost moci je zcela jasně bezbřehá. Dobro i zlo, ctnost i neřest, rovnost i nerovnost, hojnost i bída, to vše vyplývá ze Zákona. Vším pověřen, vše podniká; a tím pádem je za vše zodpovědný. V příznivých dobách se oprávněně dovolává našeho vděku; pokud se topíme v bídě, můžeme to vyčítat jen a jen jemu. Nenakládá v podstatě volně s našimi osobami a majetky? Není Zákon všemocný? Vytvořiv monopol ve vzdělávání garantuje, že nezklame naději otců zbavených svobody; a dojdou-li tito zklamání, kdo je na vině? Reglementováním hospodářství garantuje, že bude prosperovat, jinak by bylo absurdní mu svobodu odebrat; je-li hospodářství na úbytě, kdo je na vině? Zasáhne-li do vyrovnání obchodní bilance žonglováním s cly, garantuje, že obchod vzkvetne; a jestli místo toho, aby vzkvétal, odumře, kdo je na vině? Odsouhlasí-li rejdařům celní ochranu výměnou za jejich svobodu, garantuje, že námořní doprava bude lukrativní; a pokud bude nákladná, kdo je na vině?

Za všechna hoře, jež na národ dopadají, na sebe převzala dobrovolně odpovědnost vláda. Je třeba podivovat se nad tím, že každická strast pak skýtá podnět k revoluci?

A jaký se nabízí lék? Rozšířit neomezeně doménu Zákona, čili Zodpovědnost vlády.

Jestliže se ovšem vláda ujme zvýšení a regulace platů, ale nedokáže tak učinit; pokud se jme podporovat všechny nešťastníky, ale nedokáže tak učinit; předsevezme-li si zajistit důchod všem pracujícím, ale nedokáže tak učinit; vezme-li na starost dodání pracovních nástrojů všem dělníkům, ale nedokáže tak učinit; zaváže-li se, že všem dychtivým poskytne bezúročné půjčky, ale nedokáže tak učinit; jestliže si Stát podle slov uniknuvších k naší lítosti zpod pera pana Lamartina „klade za úkol osvětit, rozvíjet, rozšiřovat, zduchovnit, opevňovat a posvětit duši národa“ a nezdaří se mu to; není zjevné, že po každém zklamání vypukne s největší pravděpodobností, běda, nevyhnutelně revoluce?

Vracím se ke své tezi a pravím: „Na rozhraní mezi ekonomickou vědou a vědou politickou³¹ se vynořuje zásadní otázka.“ A to tato:

Co je to Zákon? Čím by měl být? Jaká je jeho doména? Jeho hranice? Kde potažmo končí pravomoc Zákonodárce?

Odpovídám bez váhání: „*Zákon je organizovaná, společná síla, jež má zabránit Nespravedlnosti* — krátce, ZÁKON, TO JE SPRAVEDLNOST.“

Není pravda, že Zákonodárce nad našimi osobami a vlastnictvími vládne absolutní mocí, protože ty mu předcházely a jemu přináležejí obklopit je garancemi.

Není pravda, že Zákon má za úkol spravovat naše vědomí, myšlenky, vůli, naše vzdělání, mínění, obchodování, schopnosti a naše požitky.

Jeho úkolem je zabránit tomu, aby v jakékoli z těchto oblastí právo jednoho zasahovalo do práva druhého.

Protože jeho nutnou sankcí je Síla, zákonnou oblastí Zákona musí být jen zákonná oblast síly, a to: Spravedlnost.

A vzhledem k tomu, že každý jednotlivec má právo použít síly jen v případě zákonné ochrany, pak společná síla, která představuje spojení sil jednotlivců, by logicky nemohla být užita k jinému účelu.

³¹ Politická věda předchází politiku; ta první nám říká, zda jsou lidské zájmy přirozeně v harmonii, nebo v rozporu; což by ta druhá měla vědět před tím, než ustanoví pravomoci vlády. (Pozn. autora)

Zákon je tedy pouze zorganizováním dřívějšího osobního práva na zákonnou ochranu.

Zákon, to je Spravedlnost.

Přesvědčení, že Zákon může omezovat osoby či je obrat o vlastnictví, byť i s filantropickým záměrem, je zásadně mylné tím spíše, že má za úkol je chránit.

At' mi nikdo netvrdí, že když se zdrží jakéhokoli útlaku a veškerého okrádání, může být přinejmenším filantropický; to je protimluv. Zákon se působení na naše osoby a vlastnictví nevyhne; pokud je negarantuje, narušuje je pouhým svým působením, pouze tím, že existuje.

Zákon, to je Spravedlnost.

Spravedlnost je veličinou danou, neměnnou a stálou, jež nepřipouští *více* nebo *méně*, a v tomto ohledu jde tedy o věc jasnou, jednoduchou, dokonale definovanou a stanovenou, přístupnou každé rozumné bytosti, viditelnou každým okem.

Překročíte-li tuto danost a vytvoříte Zákon náboženský, bratrský, rovnostářský, filantropický, hospodářský, literární, umělecký, hned se ocitnete v neohraničeném, nejistém a neznámém prostoru, ve vnučené utopii, či hůře v množství utopií soupeřících o ovládnutí Zákona a sebeprosazení; neboť bratrství a filantropie nemají vymezené hranice jako spravedlnost. Kde se zastavíte? Kde se zastaví Zákon? Jeden, podobně jako pan Saint-Cricq, svou filantropii rozšíří jen mezi některé průmyslnické vrstvy a po Zákonu bude žádat, aby *spotřebitele uspořádal ve prospěch výrobců*. Druhý podobně jako pan Considerant, se chopí záležitosti pracujících a bude pro ně od Zákona žádat *zajištění MINIMA – šatstva, bydlení, stravy a všech věcí nezbytných pro udržení života*. Třetí, pan Blanc, prohlásí celkem po právu, že to je jen hrubý nárys bratrství a Zákon musí všem poskytnout pracovní nástroje a vzdělání. Čtvrtý upozorní na to, že takové ujednání stále ponechává prostor nerovnosti a díky Zákonu musí do těch nejzapadlejších chatrčí proniknout přepych, literatura a umění. Dostali byste se až ke *komunismu*, či spíše legislativa by byla... tím, čím už je: — bitevním polem všech preludů a hamižností.

Zákon, to je Spravedlnost.

V tomto rámci si lze představit jednoduchou, pevnou vládu. Jen ať mi řeknou, odkud by mohlo vzejít pomyšlení na revoluci, povstání či pouhou lidovou bouři proti veřejné moci omezující se na potlačování bezpráví. V takovém společenském řádu by bylo více blahobytu, který by byl rovným dílem přerozdělen, a co se týče strastí od lidstva neoddělitelných, nikdo by nepomyslel vinit za ně vládu, která s nimi nemá nic do činění, stejně jako nemá nic do činění s proměnami teploty. Copak kdo kdy viděl lid povstat proti kasačnímu soudu nebo vpadnout do jednacích síně smírčího soudce a domáhat se minimálního platu, bezúročného půjčky, pracovních nástrojů, ochranného cla či sociálních dílen? Vždyť každý dobře ví, že tyto plány stojí mimo pravomoc soudce, a podobně by zjistil, že stojí mimo pravomoc Zákona.

Jen vytvořte Zákon na principu bratrství hlásající, že jen a jen z něj vyplývá to dobré i to zlé a že na něj padá odpovědnost za veškerou individuální bolest i všechnu sociální nerovnost, a otevřete dveře nekonečnému proudu stížností, nenávistí, nepokojů a revolucí.

Zákon, to je Spravedlnost.

A bylo by vskutku zvláštní, kdyby mohl být oprávněně něčím jiným. Není snad spravedlnost zákonem? Nejsou si snad práva rovna? Jak by tedy Zákon zakročil tak, že by mě podřídil sociálním plánům pánů Mimerela, de Meluna³², Thierse a Louise Blanca, spíše než by podřídil tyto pány mým plánům? Má se snad za to, že se mi od přírody nedostalo dosti představitivosti, abych si nevynašel vlastní utopii? Zdalipak je rolí Zákona vybrat mezi tolika přeludy a veřejnou moc dát do služeb jednomu z nich?

Zákon, to je Spravedlnost.

A ať mi nikdo netvrdí, jak bez ustání slyším, že takto pojatý – ateistický, individualistický a nelítostný – Zákon lidstvo přetvoří k obrazu svému. To je nesmyslný závěr, jenž si plnou měrou zaslouží onu posedlost vládou, která v Zákonu spatřuje lidství.

³² Francouzský státník a historik Armand de Melun (1807–1877) již za Ludvíka Filipa přišel se sociálním zákonem omezujícím dětskou práci. Později, v letech 1850–1851, nechal hlasovat o prvním důležitém sledu sociálních zákonů, které se týkaly zdravotně závadných bytů, penzijních fondů, nezákonnosti lichvy, osvobození od soudních poplatků a zřízení obhájce u chudých, zdravotní péče, učňovských smluv. (Pozn. překl.)

Co tedy? Budeme-li svobodní, vyplývá z toho snad, že přestaneme jednat? Nebude-li se nám dostávat podnětů ze strany Zákona, vyplývá z toho snad, že nebudeme mít podnětů žádných? Omezí-li se Zákon na to, že nám zabezpečí svobodné vykonávání našich schopností, vyplývá z toho snad, že naše schopnosti zasáhne nečinnost? Nebude-li nám Zákon ukládat formy zbožnosti, způsoby sdružování, metody vyučování, pracovní postupy, pravidla obchodování, charitativní projekty, vyplývá z toho snad, že se ihned ponoříme do ateismu, izolace, nevědomosti, bídy a egoismu? Vyplývá z toho snad, že nebudeme již schopni rozeznat boží moc a dobrotu, nebudeme schopni se sdružovat, vzájemně si pomáhat, milovat své chudé bratry a pomáhat jim, studovat tajemství přírody, usilovat o zdokonalování našeho bytí?

Zákon, to je Spravedlnost.

A právě pod Zákonem spravedlnosti, v právním řádě, pod vlivem svobody, bezpečí, stability a odpovědnosti každý člověk dosáhne veškeré své hodnoty, důstojnosti své bytosti a lidstvo s řádem dosáhne v poklidu, pomalu, ale jistě, pokroku, kterému je předurčeno.

Mám za to, že mi teorie nahrává; vždyť když jakoukoli otázku podrobím úvaze – ať už náboženskou, filozofickou, politickou či ekonomickou; ať už běží o blahobyt, morálku, rovnost, právo, spravedlnost, pokrok, odpovědnost, solidaritu, vlastnictví, práci, obchod, kapitál, platy, daně, obyvatelstvo, úvěr, vládu; ať už se odrazím od jakéhokoli vědeckého horizontu, vždycky a beze změny dojdou téhož závěru: řešení sociální otázky tkví ve Svobodě.

Nepromlouvá v můj prospěch i zkušenost? Jen se rozhlédněte po světě. Které národy jsou nejšťastnější, nejmorálnější, nejmírumilovnější? Ty, kde Zákon nejméně zasahuje do osobní aktivity; kde vládu pocítují nejméně; kde má lidská individualita největší průchod a veřejné mínění nejvíce vlivu; kde je administrativní soukolí nejmenší a nejjednodušší; kde jsou nejnižší a rovnoměrně rozdělené daně; kde jsou lidová pozdvižení nejméně četná a odůvodnitelná; kde odpovědnost jednotlivců a jednotlivých vrstev nejvíce působí; kde tím pádem nedokonalé zvyky nabírají správných obrátek; kde obchody, smlouvy, sdružení nenacházejí nejmenších překážek; kde práce, kapitál, obyvatelstvo ztrácí sebe-menším přemístěním, kde se lidstvo nejvíce řídí svými sklony; kde boží úmysl nejvíce převažuje nad tím lidským; zkrátka u těch národů, co se nejvíce přibližují tomuto řešení: v mezích práva se vše udává

prostřednictvím svobodné a zdokonalitelné přirozenosti člověka; nic prostřednictvím Zákona či silou, pomineme-li všeobecnou Spravedlnost.

Musíme konstatovat, že na světě se nachází příliš mnoho velkých mužů; příliš zákonodárců, organizátorů, zakladatelů společnosti, vůdců či otců národa atd., atd. Příliš mnoho lidí se staví nad lidstvo, chtějí mu z této pozice poručníkovat, příliš mnoho lidí si za práci uložilo lidstvo spravovat.

Mohli by mi povědět: „Vy sám, který promlouváte, se společností nemálo zabýváte.“ To je pravda. Musí ale uznat, že mé snažení sleduje docela jiný smysl, situaci nahlížím zcela jinak a jestliže se míchám mezi reformátory, pak jen proto, abych je donutil pustit lidstvo ze spárů.

Nepřistupuji k lidstvu jako Vaucanson³³ ke svým automatům, nýbrž jako fyziolog k lidskému organismu: chci jej studovat a obdivovat.

Přistupuji k němu ve stejném duchu, který hnal jednoho slavného cestovatele.

Ten se ocitl v nitru divokého kmene. Očekávalo se narození dítěte a cestovatele obklopil dav věštců, kouzelníků a šarlatánů vyzbrojených kroužky, háčky a řemeny. Jeden praví: „Pokud tomuto dítěti neroztáhnou chřípí, nikdy neucítí vůni kalumetu.“ Druhý zas: „Pokud mu nenatáhnou uši až k ramenům, bude zbaven sluchu.“ Třetí: „Pokud jeho očím nedodám šikmý tvar, nikdy nespatří světlo slunce.“ Čtvrtý: „Neohnu-li mu nohy, nikdy se na nich neudrží zpříma.“ Pátý: „Nestlačím-li mu mozek, nebude schopen myslet.“ „Ruce pryč!“ zvolal cestovatel, „Co Bůh činí, dobře činí; nepředstírejte, že víte víc než on. A ježto toto křehké stvoření obdařil orgány, dejte volný průchod jejich vývoji, ať se obrní za chodu v důsledku tápání, zkušenosti a Svobody.“

Podobně Bůh obdařil lidstvo vším, co potřebuje k naplnění svého úřadu. Stejně jako stvořil fyziologii lidskou, stvořil i fyziologii sociální. Sociální orgány jsou utvořeny takovým způsobem, že se na čerstvém vzduchu Svobody harmonicky rozvíjejí. Takže pryč s šarlatány a

³³ Francouzský inženýr a vynálezce Jacques de Vaucanson (1709–1782) se proslavil svými automaty, ten první – hráč na flétnu – sestavil v roce 1737. Později se stal inspektorem manufaktury na hedvábí a v tomto průmyslovém odvětví prosazoval změny a automatizaci. Některé jeho vynálezy obsahovaly první aplikaci dřevných štítků. (Pozn. překl.)

organizátory! Pryč s jejich kroužky, řetězy, háčky a kleštěmi! Pryč s jejich nepřírozenými prostředky! Pryč s jejich sociálními dílnami, falanstéry, etatismem, centralizací, ochrannými cly, univerzitami, státními kulty, bezplatnými úvěry a bankovními monopoly, regulacemi, restrikcemi, moralizováním, vyrovnáním prostřednictvím daní! Poté, co bylo sociální tělo marně vystaveno tolika systémům, by se patřilo skončit tam, kde se mělo začít: systémy by se měly zavrhnout a konečně by se měla zkoušce podrobit Svoboda, — Svoboda, která jest aktem víry v Boha a v jeho dílo.